یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلننك دەقابرندەن چیقا باشلاغان | اوقتوبر (برنچی تشرین) 1936 (1355 هجری) | سانه 83

بو ساندا:

1 — توركستاندا ساویت صنایع سیاستی — طاهر
2 — «ملی عكس الانقلابچی»می، یوقسا «ملی انقلابچی»می؟ — چوقای اوغلی مصطفی
3 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (VI) — مصطفی
4 — یوزغونچیلق — ع.
5 — ساویت مكتبی — تاشبالتا
6 — آذربایجان حقندا — بالتابای
7 — بین‌الملل وضعیت — م.
8 — ملت یولباشچیلاریغا بر مراجعت — اعظم هاشمی
9 — «قافقاسیا، توركستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سی» حركتله‌رنده‌ن
10 — توركستان خبرله‌ری: اوزبیكستاندا 10 ییللق مكتب وه اورتا مكتبده‌ن چیققان طلبه، عالی مكتبله‌رده قادرولار قالای حاضرلانادر؟، عالی مكتبله‌رده یرلی قادرولار، بناسز مكتب، یوزده یوز سوادلی خلق(؟!)
11 — تورلو خبرله‌ر: بر اوتونچ؛ «توركستان تورك گه‌نچله‌ر برلگی» نشریاتی. «توركستان تورك گه‌نچله‌ر برلگی»نك ییل دونومی بایرامی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکستان خبرلری :

اوزبیکستاندا 10 ییللق مکتب وه اورتا مکتبدەن چیققان طلبه

اوزبیکستاندا اوزبیکچه درس بیریله‌تورغان اون ییللق مکتبله‌ر سوك درجه‌ده آزدر. بوتون جمهوریتده بوندای مکتبله‌رنگ سانی 12 گنه‌در. اورتا مکتبله‌رده اوزبیکچه درسلکله‌ر یتیشمه‌یدر. عالی مکتبله‌ر اوچون ایسه اوزبیکچه درسلکله‌ر بوتونله‌ی یوقدر.

اوتکه‌ن ییل بوتون جمهوریت دائره‌سنده اورتا مکتبله‌ر آنجاق 29 اوزبیك ییگیتی چیقارمشدر. («پراودا ووستوکا» 36 .4 .1).

عالی مکتبله‌رده قادرولار قالای حاضرلانادر؟

اورتا آسیاداغی دارالفنون وه عمومیتله عالی مکتبله‌رنی تیکشیرگه‌ن بوغدانوف آتلی بریسی اوزبیکستان فرقه مرکزنده سویله‌دیکی نطقندا:

«دارالفنونده سوك اون ییل ایچنده یتیشکه‌ن ایرکی میگ بیله‌رمه‌ن ایچنده تورکستان ییرلی خلقی بالالاری اوفلاب‌غنا سانالادر.

اوزبیکستانك باشقا مکتبله‌رنده‌ده وضعیت شونگ عینیدر. مثلا تاشکند صنایع اینستیتوتنده‌کی 1084 طلبه‌نگ 109ی اوزبیکله‌ردر. ییرلی خلق منسوبی طلبه سانی ییلدان ییلغا آزالیب بارادر. تاشکند قیشلاق خوجالیغی اینستیتوتنده‌کی 700 طلبه‌نگ 42.گنه‌سی اوزبیك، 50سی باشقا ییرلی خلقلارغا منسوبدرله‌ر. سوغاریش اینستیتوتنده‌کی 746 طلبه‌نگ 53ی اوزبیك، 38ی باشقا ییرلی خلق منسوبله‌ری» دیدر. («پر. ووس.» 36 .4 .1).

آلما-آتا ولایتنده قالغاز استاسیونداغی آوول خوجالیغی ته‌خنیکومی بو ییل 22 ایشچی حاضرلاب چیقارغان... بو ییل، یعنی ساویت حکومتینگ 19نچی یاشندا، قازاغستاننگ مرکزی یانداغی بو ته‌خنیکومنی بتیریب چیقوچی 22 یاشنگ برگنه‌سی قازاق ایمش. («سوسیالدی قازاغستان» 36 .7 .21).

عالی مکتبله‌رده ییرلی قادرولار

عالی مکتبله‌ر کوبچیلگنده اوزبیکله‌رده‌ن حاضرلقلی معلم، مدرسله‌ر یوقدر. حتی ایگ آشاغی صنفلاردادا درس روس تیلنده یوروتولادر.

(دوامی قاپاقنك 3نچی بیتنده)

تورکستاندا ساویت صنایع سیاستی

ساویت حکومتی خوجالق سیاستنده صناعتله‌ندیرو مسئله‌سینگ مهم اورون توتدیغی بوکون هه‌ر کیمگه معلوم بر نه‌رسه‌در. ساویت حکومتی هه‌ر طرفدا بولغانی کبی تورکستاندادا تورلو صنایع مؤسسه‌له‌ری قوروب، قوروشغا اورونوب یاتادر. بز بو یازیدا طبیعی تورکستانداغی ساویت صنایعینگ وه بو صنایع استحصالاتینگ مجرد سانلاری اوستنده سوز قیلماقچی ایمه‌سمز... بو ییرده بزنی قیزیقتراتورغان نقطه بو ساویت صنایعینداغی ایشچیله‌ر مسئله‌سی، اونگدا ملی رنك وه قاراقته‌ریدر.

قازاغستان فرقه مرکزی باش کاتبی ئه‌رمه‌نی میرزویان 1934نچی ییلی باشندا قازاغستانداغی ییریك هنرلی کسبله‌رده ایشله‌وچی ایشچیله‌ر سانینی 75 800 کورسه‌تکه‌ن ایدی. («سوسیالدی قازاغستان» 10 غینوار 1934)، عینی هنرلی کسب ایشچیله‌رینگ 36,5%ی (یعنی کورسه‌تیلگه‌ن «فائض» توغرو بولسا، 27 667 ایشچی)نك قازاق-تورك ایکه‌نینی‌ده بز قازاغستان حکومتی باشلوغی عیسی اوغلی اوراز سوزنده‌ن بیله‌مز. («سوسیالدی قازاغستان» 34 .1 .16).

بایلیغی جهتنده‌ن بوتون ساویتله‌ر اتفاقندا اوچنچی اورون توتقان کومورکانی قاراغاندیدا 1934نچی ییلی کومور چیقارو ایشنده ایشله‌گه‌ن ایشچیده‌ن 40,1%ینگ قازاق ایکه‌نینی‌ده عینی «سوسیالدی قازاغستان» (35 .10 .18)دا اوقوب اوتورامز(*).

تورکمه‌نستان اجرائیه قومیته‌سی باشلوغی آیتاقوف تورکمه‌نستاندا 1934نچی ییلغی صنایع ایشچیسینگ 11 414 کشی ایکه‌نینی سویله‌یدر. («تورکمه‌نسکایا ایسکرا» 35 .1 .16). عینی ییلی تورکمه‌نستانداغی صنایع ایشچیله‌ری سانینی 11 384 کشی دیب کورسه‌تکه‌ن تورکمه‌نستان فرقه مرکزی باش کاتبی «پوپوك» ییرلی ایشچیله‌ر نسبتی مسئله‌سینه کیلگه-

(*) «یاش تورکستان» نك 77نچی سانی 23-24نچی بیتله‌رنده‌کی رقملار ایله تیگله‌شتریاسین.

ندە سان كورسەتمەسدەن «توركمەن ايشچيلەری سانی آرتدی» (!!) ديبگنە كيچەدر. («توركمەنسكايا ايسكرا» 20. 10. 34).

ريسقول اوغلی تورار 1935نچی يیلی موسقوادا چيققان روسچا «قيرغيزستان» آتلی اثرندە «قيرغيزستانداغی صنايع ايشچيسی سانی 1933نچی يیلی 13 ميڭگە كوتەريلدی، بونڭ 4 ياريم ميڭی يیرلی قيرغيزلاردر» ديب يازادر. (ص — 79).

1933نچی يیلی لەنينغراددا علم آقادەميسی طرفندان چيقاريلغان روسچا «تاجيكستان مسئلەلەری» آتلی اثردە تاجيكستانداغی صنايع پرولەتاری 1932نچی يیلی 3645 كشی كورسەتيلەدر. (ص. 21). عينی اثرگە كورە بو سانڭ 39,5%ی (يعنی تخميناً 1440ی) يیرلی خلقداندر.

فيض‌الله خواجە اوزبيكستاندا 1936نچی يیلغی صنايع ايشچيسی سانينی عموميتلە 46 995 كشی كورسەتەدر. بونڭ 6328ی آغير صنايع قوميسارليغی قاراماغنداغی صنايعدا، 18 560ی يڭگيل صنايع قوميسارليغی، 9251ی كيچيك صنايع قوميسارليغی، 12 956سی يیرلی صنايع قوميسارليغی قاراماغنداغی تورلو صنايع مؤسسەلەرندە ايشلەر ايكەن. («پراودا وستوكا» 15. 2. 36)(*).

ايمدی بو بيش توركستان جمهوريتی اوچون كورسەتيلگەن سانی توپلاساق 150 854 كشی بولادر. بوتون توركستان اوچون تولوق سانی ئەلدە ايتمەك اوچون قارا قالپاغستان حقنداغی سان ايلە اوزبيكستاندان باشقا قسمنڭ سوڭ يیلغی فرقينی بيليشيمز كيرەك ايدی، كە مع‌التأسف ايمديلك قولومزدا موجود ماتەريال ايچندە بو احتياجنی تولدورا آليرلق قسم يوقدر. بونگلە برابر يوقاريدا قيد ايتديگمز هدفكە ياقاشماق اوچون بو جهت كوب مهم بر مانع تشكيل ايتمەيدر.

هەر نەرسەدەن اول دقت ايتەجەگمز نقطە بو صنايع دائرەسندەكی

(*) فيض‌الله خواجە اوزبيكستانداغی صنايع ايشچيلەری سانی مجموعينی 46 995 ديب كورسەتەدر. حالبوكە 6328+18 560+9251+12 956 = 47 095 ايتەدر. بولشەويكلەر طرفندان كورسەتيلگەن رقملاردا بونداي خطالار كوب اوچرالادر. باشقارما.

ايش هيئتينڭ ملی قورولوشی مسئلەسيدر. يوقاريداغی قيدلەردەن آچيق كوردوك، كە ساويت كشيلەری طرفندان مثبت تاپيليب كورسەتيلگەن يیرلەردە يیرلی ايشچيلەرنڭ نسبتی 30-40 فائضنی كيچمەيدر. هەلە اوزبيكستان، توركمەنستان كبی قسملاردا ساويت حكومتی، «بين‌المللچی» قوموينست فرقەسی باشلوقلاری كورسەتوگە يارارلق بر نسبتدە توزە آلماغانلار. بو جهتیدە بز جودە ياخشی بيلەمز... توركستان كاسبلەری حسابينە قورولغان، اون ميڭلەرچە توركستان كاسبلەرينی خانە ويران ايتكەن توقوما فابريقالاری، توركستان پيللەكەشلەرينڭ ئەكمەگينی قولندان آلغان ايپەك فابريقالارندادا يیرلی خلق ايشچيلەری نسبتی تورتدە بردەن آرتيق ايمەس.

ديمەك ساويت صنايع سياستیدە قيزيل روسيانڭ مهاجرت سياستی احتياجلارينی تطمين ايتمەكدە، يەگی كتيريلەجەك روس مهاجر ايشچيسی، توركستاندا روس پرولەتاری ديكتاتورليغی وە روسلار اوستوملیگينڭ حقيقی قادروسی ايچين اورون حاضرلاماقدادر... بو ساويت حكومتی صنايع قورو «پرولەتار يتيشترو» سياستينڭ ملی قورولوش جهتی.

ايمدی بر آزدا يیرليلەر حصەسينا توشكەن «اورون»نی كيفيت «صفت» جهتندەن وە «پرولەتار» سيستەمی آستندا توركستانلی ايشچيلەر-«پرولەتارلار»نڭ كورديكی معاملەنی كوزدەن كيچيرەيليك.

بز توركستاندا يیرلی ايشچينك عينی ايشدەكی روس ايشچيسی ايلە عينی معاملەنی كورمەديگينی كوبدەن بيلەمز. ياقيندا اوتكەزيلگەن فرقە صفلارينی تازالاو معرەكەسی نتيجەسندە يیرلی ايشچينڭ عينی ايشدەكی روس ايشچيسندەن 5-6 دفعە آز ايش حقی آلديغينی، اونڭ روس ايشچيسندەن داها يامان يديريليب، ايچيريلديگينی، روس ايشچيسندەن كوب يامان شرائط ايچندە ياشاتيلديغينی، آز ايش حقی آلديغی حالدا داها آغير ايشلەردە، داها اوزون ايشلەتيلديگينی، يالغز ايش باشنداغی مديرلەردەن گنە ايمەس، روس ايشچيلەری طرفندان‌دا حقارت كورديگينی، حتی مؤسسە مديرلەری طرفندان جزا اولاراق كونلەرچە قويوغا («ايش زندا-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

نی »اغا) توشورولوب یاتیرلدیغینی پەتەرس ، گەی ، مانجارا کبی اورتا آسیادا فرقه ایشلەرینی باشلاب یورگەن کشیلەر آغزیندان ایشیتدیك.

بونلارنك بوتونیسی کیچیب کیتدی. فرقه تازالاندی. کیچیریلگەن «یاگلیشلقلار»دا تنقید ایتیلدی. مەنه ایمدی یاقین کونلەرنگ غازیتاسی تورکستاندا ایگ مهم صنایع مرکزی سانالغان «اوچنچی ساویت کومور بازیسی» قاراغاندی حقندا نەلەر یازادر:

«قازاغستانسکایا پراودا» (23. 7. 36) قاراغاندیدا یرلی قازاق تورکلەردەن بیلەرمەن ایشچیلەرنك عمومیتله آزلیغینی ، اولارنی حاضرلاو، یوقاریلاتو یولندا اوروتوش بولماغانلیغینی ، حتی بعضی بر ساحەلاردا آزماز بولغان بیلەرمەن ایشچیلەر سانینكدا آزالیب بارا یاتقانینی ، مثلا بر ییل اول شاختا مەخانیکی ایشلەرندە ایشلەوچی بیلەرمەن قازاق ایشچیلەری سانی 134 ایکەن ، بو ییل 105 کشیگنه قالغانلیغینی یازادر. شاختا باشلوقلاری ، مؤسسه مدیرلەری ، شعبه باشچیلاری آراسندا یرلی خلق کشیلەری جوده آز ، بوتونیسی اون کشینی کیچمەیدر. حتی بوتون کان دائرەسنده برگنه قازاق بیلەرمەن صنایع ایشچیسی بار ایکەن. اونیده کان باشچیلیغی قووب یوبارغان. کان أدارەسنده یرلی خدمتچی برەملەب گنه اوچراتیلادر. کان دائرەسی «زحمتکشلەر اتفاقی» أدارەسی ایسه ینەدە برباد.

شاختا باشلوقلاری ، بیلەرمەنلەر یرلیلەرنی ایشکه تارتو ، اولارنگ هنرینی آرتیریب آلغا باسولارینی تأمین ایتو یرنده یرلی ایشچیلەرنی ایشدەن قووب چیقارو یوللارینی قیدیرارلار ایکەن. بو صورتله سوڭ بر ییل ایچنده کانده میگدەن آرتیق یرلی ایشچی آزالغان. یرلەرینه طبیعی روس مهاجری کیتریلگەن.

اکثریتی قارا ایش دائرەسنده قالدیریلغان یرلی ایشچیلەرنك باقم وه تأميناتی مسئلەسیده عینی ایشدەکی روس ایشچیلەرنیکگینه قاراغاندا کوب یامان قویولغان. او یامان یردە یاشایدر ، اوگا درجەسینی کوتەریب تورموشینی توزەتو امکانیده بریلمەیدر. یرلیلەر ایچندەن چیقیبدا اوز یورتداشلاـ

رینگ بو جهتینی تأمین اوچون قایغیروچی درحال ملتچیلك بیلەن عیبلەنب ایشدەن اوزاقلاشتریلادر...

کان دائرەسندەکی یرلی ایشچینگ کوبچیلگی سوادسز ، چەله سوادلیلەر ایکەن. اوتکەن ایوننگ برنده کانده 3095 سوادسز ، چەله سوادلی ایشچی سانالمشدر. بولارنگ 47% گنەسی سواد مکتبنه تارتیلغان بولسادا درسلەرگه دوام ایتیش نسبتی یوزده ایللینی کیچمەیدر. ایشچیلەرنگ تەکنیکی بیلگیسینی آرتیرو ، ایشچیگه اصغری تەکنیکی معلومات بیرو درسلەرینه آلنغان 674 ایشچینگ 171ی یرلیلەردەن ایمش.

مەنه ساویت غازیتاسندان اقتباس ایتدیگمز بو معلومات اوزی ساویت صنایع خوجالیغنداغی ایشچیلەر مسئلەسینگ فرقه صفلارینی تازالاو معرەکەلەرندەن سوڭدا عینیله دوام ایتمەکده بولغانینی کورسەتەدر. بزچه ساویت حکومتی توردوقچا بو مسئلەده عینی استقامتده انکشاف ایتیب باراجاقدر. چونکه او عموماً روسیا مستملکه سیاستینگ اساس عنصرلارندان بریدر. آرادا سویلەنگەن تنقیدلاردە یرلیلەرنی یوپاتو اوچونگنه چیقاریلغان قیزیل روس بوشبوغازلغندان عبارتدر. تورکستانلی زحمتکش ایشچینگ حقی آنجاق ملی تورکستاننك قورولماسیله تأمین ایتیلەجەکدر. طاهر

*

«ملي عکس الانقلابچی»می، یوقسا «ملی انقلابچی»می؟

ساویت قانون اساسیسینك تصدیق ایتیلو زمانی یاقلاشماقدادر. بوتون ساویتلەر اتفاقندا سیقی بر تازالاش معرەکەسی اوتکەزیلمەکدەدر. اوزون ییللاردان بیری فرقەدە ایشلەب کیلگەن ، ستاژلی قوممونیستلەردەندەکوبلەری بو فرقه وثیقەلارینی تیکشیرو وه آلماشترو ایله کلەرندەن کیچه آلمادیلار. بونگله برابر موسقوا «پراودا»سنچا «فرقه وثیقەلارینی تیکشیرو وه آلماشترو ایشلەری یاخشی اوتکەزیلگەن تشکیلاتلاردادا یاشیرینب کیریب آلغان باریشماز دوشمانلارنگ قالماغانلیغینا اینانیب بولمایدر.» موسقوا غازیتاسی حقلیدر. فرقەغا کیریب آلغان ستالین دیکتاتورلیغی دوشمانلاری

کوبدر. بوندایلارینی دیکتاتورلقنگ اوزیده توغدوروب، کوپه‌یتب تورادر. فرقه ایچنده «یاشیرینغان دوشمان»غا قارشی کوره‌ش اوز کولکه‌سینه قارشی کوره‌شده‌ن عبارتدر.

روسیانك اوزنده‌کی باریشماز «دوشمانلار» ایله غیر روس چیت أولکه‌لرده‌کی «باریشماز دوشمانلار» بربرنده‌ن باشقادر. روسیادا اونلار تروتسکیچیله‌ر، زینوویه‌فچیله‌ردر. اساسدا بونلار یه‌نه شو بولشه‌ویکله‌ر بولوب، ستالین‌نگ شخصی ره‌ژیمینه قارشی کوره‌شه‌درله‌ر. اونلار ستالین ره‌ژیمیگه «له‌نینیزم اساسلارینی» بوزو دیب قارایدرلار. اونلار «دائمی انقلابچی تازه له‌نینیزم»نی تورغوزماقچی بولادرلار. اونلار ستالین طرفدان «ساویت پاتریئوتیزمی» دیب آتالیب تورغوزولغان روس شووینیزمنه‌ده (ستالین طرفدان اعلان ایتیلگه‌ن «روس خلقینگ برنچیلگی» شعارینی خاطرلاگز!) قارشیدرلار. چونکه تروتسکی وه زینوویه‌فچیله‌ر فکرنچه روس اوستوملگی اطراف، غیر روس أولکه‌لرده محلی ملتچیلك توغدوراجاقدر وه «دنیا انقلابی» یولیندان تایدیراجاقدر.

اطراف ملی أولکه‌لرده‌کی دوشمانلار بوتونله‌ی باشقاچادر. بو ییرده اونلار «ملی عکس‌الانقلابچیلق آگه‌نتی» دیب آتالادرلار. ساویتله‌ر اتفاقی اوچون بونلار تروتسکیچیلك، زینوویه‌فچیلك‌ده‌ن داها تهلکه‌لیدرله‌ر. بولارنگ غایه‌سی، هدفی ستالین‌نی هه‌ر قاندای باشقا بریسی، «تازه بر له‌نینچی» بیله‌ن آلماشترودان عبارت ایمه‌س؛ ساویت ایچکی یا تیشقی سیاستی استقامتینی اوزگه‌رتوده اولارنك هدفی ایمه‌س. اولارنگ هدفی، مقصدی اوز یورتلارینی هیچ بر صورتله روسیا، قایسی رنگده بولسا بولسون، اونگ دولتی، ره‌ژیمی ایله باغلامامق، اوندان بوتونله‌ی آیریلماقدر. اونلار یورتلارینی ساویت روسیادان آیریب آلماقچی بولادرلار. ساویت مطبوعاتی اوزی‌ده غیر روس فرقه دوشمانلارینی شوندای قیلیب بیلگیله‌یدر.

نسبتاً اوزون‌غنا وقتدان‌بیری تورکستان ساویت مطبوعاتی بو «ملی عکس‌الانقلاب آگه‌نتله‌ری»نده‌ن بحث ایتمه‌سده‌ن کیله‌دی. بولشه‌ویکله‌ر بونگله بر اویون قیلماق وه بزنی تورکستاندا «ملی عکس‌الانقلابچیلق»

ده‌ره‌کسز، ایزسز یوقالیب کیتدی دیگه‌ن اویگه کثیرمه‌ك ایسته‌دیله‌ر. فقط سوك فرقه صفلارینی تازالاش، فرقه وثیقه‌لارینی تیکشیرو، آلماشترو معره‌که‌له‌ری تورکستاندا «ملی عکس‌الانقلابچیلق آگه‌نتلیگی»نگ یوقالیب بیتب کیتمه‌گه‌نلگینی وه یوقالیب کیتو ایتنده هه‌م بولماغانلیغینی کورسه‌تدی. مه‌نه 16، 21 ایبول هه‌م 2 آوغوستده چیققان «قازاغستانسکایا پراودا» نسخه‌لارندا قازاغستان فرقه مرکزی پروپاغاندا شعبه‌سی باشلوغی الیاس قابل اوغلینك «سعد وقاصچیلار»، «خوجان اوغلیچیلار»، «مه‌گده‌ش اوغلیچیلار»غا آتالغان اوچ بویوك مقاله‌سی چیقدی. هه‌ر اوچ مقاله‌ده «علمی، حرثی ایش میدانینگ تورلو تارماقلاریندا اوچراتیلا یاتقان» بو ملتچیلك آقیملارینا قارشی قطعی کوره‌شکه چاقیرو بیله‌ن آیاقلانغان. مقاله صاحبی بو «ملتچیلك آقیملارینگ» قایسی طرزدا بوی کورسه‌تیب یورگه‌نینی آچیق صورتده یازیب کورسه‌تمه‌سه‌ده، اونگ «سعد وقاصچیلق»، «خوجان اوغلیچیلق»، «مه‌گده‌ش اوغلیچیلق» بالخاصه اولنچی ایکیسینی مخصوص تکرار-تکرار قید ایتووی او آقیملارنگ نیمه‌ده‌ن عبارت ایکه‌نلیگینی آچیق آگلاتماقدادر.

اسماعیل سعد وقاص، خوجان اوغلی سلطان بیك وه مه‌گده‌ش اوغلی بولشه‌ویکله‌ر دوری باشلاریندااق ساویت حکومتینه قوشولوب کیتکه‌ن کشیله‌رده‌ندر... ساویت حکومتی بیله‌ن تشریك مساعی ایتدیکله‌ری اوزون ییللار سورگه‌ن تجربه‌له‌ریله اونلارنگ ساویتله‌رگه شخصی منصبپرستلك آرقاسندا قوشولماغانلقلارینی کورسه‌تدی. مثلا، بز یاقیندان تانیدیغمز خوجان اوغلی سلطان بیك حقندا، اونگ قطعیاً شخصی منفعتکه بیریلمه‌یتورغان، صرف خلق منافعینی توشونوب، اونگچون قایغیرغان بر مفکوره‌چی بولغانلیغینی قطعیتله سویلی آلامز وه اونگ ایمدی‌ده شو اصل قاراقته‌رینی ساقلاغانلیغینی امید ایته‌مز.

اسماعیل سعد وقاص حقندادا عینینی سویلی آلامز. مه‌گده‌ش اوغلینی بز هیچ تانیمایمز. اونگ‌دا سلطان بیك وه اسماعیل جنسنده‌ن بولغانینی ایسته‌ر ایدیك...

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

الياس قابل اوغلى بو «ملى عكس‌الانقلاب آگەنتلەرينى» قارالاو اوچون قارا بوياقنى هيچ آياماسدان قوللانغان. اونلارنڭ توركستاننى ساويتلەر اتفاقندان آيريب آلو غايەسى كوزەتديكلەرينى، مستقل ملى سياسى عضويت ياراتيشغا تورلو مەتودلار قوللانيب اوروندیقلارینی سويلەيدر. الياس‌نڭ آتالغان جريانلارغا اسناد ايتديگى هدف بودر. بو حقيقتغا اويادرمى؟ طبيعى بز اسماعيل سعد وقاص، سلطان بيك خوجان، مەگدەش اوغلى وە باشقالار توركستاننى ساويت روسيادان آيريب آلو غايەسى آرقاسندا بولسالار كوب سەوينەمز. فقط بز بو مسئلەنڭ بوتونلەى الياس قويغانچا بولماسليغى اويندەمز. هيچ بولماغاندا بز بولشەويك مطبوعاتينك اسماعيل سعد وقاص، سلطان بيك خوجان وە مەگدەش اوغلىلارى حقندا كتيرديگى ماتەريالدان، بولشەويكلەر طرفندان بزگە عيب قيليب آتيليب كيلە ياتقان «سەپاراتيستلك»، يعنى روسيادان تماماً آيريلو فكرندە بولغانلقلارى قناعتينى بيرەرلك بر نەرسە تاپا آلماديق. اونلار، بزچە، بولشەويكلەرنك ملتلەرگە اوز مقدراتى حقندا بيرگەن وعدلەرينك توغرو تطبيق ايتيلووينى‌گنە طلب ايتديلەر. بو ايسە توركستانغا بر درجە اوز ملى سياسى قورولوشينى اوزى تعيين ايتو حقى بيريلووندەن وە روس ايشچى، سالداتلارى، عموميتلە روسلار طرفندان بولاياتقان تضييق، زورلاونى بتيرو، توركستانغا روس مهاجرى كيترونڭ بر كرەلك توختاتيلووى ديمەكدەن باشقا بر نەرسە افادە ايتمەيدر...

سلطان بيك خوجان، اسماعيل سعد وقاص وە مەگدەش اوغلى توركستانليدرلار وە خلقلارى، يورتلارى شرائطينى جودە ياخشى بيلەدرلەر. اونگچوندە مثلاً «قازاق آوولندا صنفى كورەش بار» ديب آيتا آلمايدرلار وە او يرگە صنعى صورتدە صنفى كورەش اوتى یاندیرولى پروتەست ايتمەيچەدە قالا آلماديلار. بولشەويكلەرنڭ اوقتوبر انقلابى عرفەسندە وە باشلارندا بيرگەن وعدلەرينى توتولارى اوزى توركستاننى نهايت‌النهايە ملى استقلالينە ايلتب چيقاراجاق ايدى.

اونگچون يوقاريدا اسمى كيچكەن اوچ توركستانلينى توركستاننى

ساويتلەر اتفاقندان آيريب آلو ايمتيليشى بيلەن عيبلەوندە الياس قابل اوغلى قسماً حقلى‌دا بولا بيلير. فقط الياس قابل اوغلى اسماعيل، سلطان بيك وە مەگدەشلەرنى بولشەويكلەرنڭ اوزلەرى طرفندان بيريلگەن وعدنى توغرو تطبيق ايتيلووينى طلب ايتديكلەرى اوچون ايمەس، بوتونلەى باشقا جهتدەن، يعنى اونلارنى توركستان «ملى عكس‌الانقلابچى» دائرەلەرى ايلە باغلانيب‌گنە توركستاننى روسيادان آيرو يوليغا توشديلەر ديب‌عيبلەيدر. ساويت روسيا طرفندان اطراف غير روس أولكەلەرگە بيريلگەن وعدنى صميمى صورتدە ايشكە آشيريش بو ملتلەرنڭ روسيادان آيريليب كيتولەرى اوچون يول حاضرلاشنى اعتراف ديمەكدر. بونيگلە قيزيل روس ايمپەرياليزمى مدافعەسى وە اونڭ دوشمانلارينا قارشى قوللانديغى كورەش قوراللينك أڭ كوچلوسى قولدان چيقاريلغان بولورايدى. اونگچون ساويت روس ايمپەرياليزمى وە «روس پرولەتارى ديكتاتورليغى» سيستەمى دوشمانلارينى «تەسكەريچى ملتچيلك» ايلە عيبلەش مجبوريتى توقان. بولشەويك «فرقە كورەشى ملتيغندان» آتماق اوچون ايگ قولاى وە موافق نشان تاختاسى‌دا «تەسكەريچى ملتچيلك آگەنتلگى»در. طبيعى اسماعيل سعد وقاص‌نڭ على خان بوكەيخان ايلە باغلانيشى بولماغان ايمەس. مەنە شو اسماعيل‌نڭ شوەتسوف اسملى ساويت «دوشمانى» بر پروفەسور ايلە برلكدە قازاغستان‌نك ايچ طرفلارينا «على خان بوكەيخان ئەكسپەديتسيونى (تيكشيرمە سياحتى)» يوروتكەنينى، سعد وقاصچيلارنڭدە بو تيكشيرمەنڭ «علمى ماتەرياللارينا تايانيب» قازاق آوولندا سوسياليستيك قورولوشقا قارشى چيقماقدا بولغانينى يازادر.

«قازاق آوولندا سوسياليستيك قورولوش» ديمەك برنچيدەن روس مهاجرى كيترو، ايكنچيدەن قازاق ماللارينى قوللە كتيفلەشترو، اوچنچيدەن تورلو جنسدەن قولخوز، ساوخوز خوجاليقلارى قورو، نهايت عموم توركستان تورك خلقى اوروغلارندان آيريم «مستقل قازاق ملتى» ياراتو اورونوشيدر... بو صورتلە قازاغستاندا اوزبيك، توركمەن، قيرغيز وە باشقا تورك اوروغلارى «ملى اقليتلەر»، كيلگينتى روسلار ايسە اوقتوبر

انقلابینی یاراتیب بیرگەن «بویوك قارداشلار» ، ایگ یەگی ستالین تعبیریلە «باشلاب یوروچی» ، «برنچی اورندا توروچی» برادرلەر بولوب قالدیلار.

الیاس قابل اوغلی «سلطان بیك خوجان‌نڭ چوقای اوغلی مصطفیدان تعلیمات آلدیغینی» ادعا ایتەدر. الیاس «خوجان اوغلیچیلقنڭ» تام معناسیلە تیسکەریچی چوقایچیلقنك چین آژانلیغی ، «ملی بورژوآ-بایلق» مفکورەسینی عکس ایتدیرەتورغان بر دائرە» بولوب چیقدیغینی یازادر. الیاس بو ادعاسینی اثبات اوچون بر سورو دلیللەر کتیرەدر: اولا خوجان اوغلی غروپی تەسکەریچی ملتچیلەر لیدەری مصطفی چوقای طرفدان أدارە ایتیلگەن «خوقند بورژوآ ملتچی مختاریت حرکتی»نە قوشولوب کیتکەن ایدی. سوڭ خوقند مختاریتی بتیریلگەندەن سوڭ خوجان اوغلیچیلار «برلك تووی» غازیتاسندا مصطفی چوقای قومپانیسینڭ قوویلووی وە مختاریتنك ییقیلووی حادثەسینڭ تعزیەسینی توتوب یازدی. الیاس سلطان بیك خوجان اوغلینی عیبلەوندە دوام ایتب «خوجان اوغلی 1922 نچی ییلی تیسکەریچی احمد بایتورسون‌نی تاشکندگە چاقیردی وە اونی «ملی قهرمان» قیلیب حرمتلەدی. 1923نچی ییلی 4نچی مایدا خوجان اوغلی وە اونڭ طرفدارلاری «آق جول» غازیتاسندا احمد بایتورسون‌نی اوزلەرینڭ «معنوی ، مفکورەوی آتاسی» دیب اعلان ایتدیلەر... «چوقایچیلق» آژانلیغی وە احمد بایتورسونغا مفکورە آتاسی ادیب قاراش احوال روحیەسینك یەنە ایکی ییل دوام ایتدیگینیدە شو الیاس یازیسندان اورگەنمەکدەمز... «آق جول» غازیتاسینڭ تیسکەریچی چوقایچیلق ، آق مهاجرلەر نظریەسینی تمثیل ایتدیکی ستالین طرفدان آچیب سویلەنگەندەن سوڭغنا ، یعنی 1925نچی ییلی باشندا «غازیتا» أدارەسی ، یولی اوزگەرتیلدی. سوڭرادان بوتونلەی بتیریلدی.

ستالین‌نڭ شخصاً قاتناشووی «مصطفی چوقایچیلق»نڭ او وقت حقیقتاً خوفلی بر رنگ آلغانینی کورسەتسە ، ایمدی 1936نچی ییل ایپول آیلاریندادا اوڭا قارشی کورەش مجبوریتی تویولووی بو «ملی عکس الانقلابچیلق مفکورەسی»نڭ کوب گنە ایلەریلەب کیتکەنینی ایما ایتمەیدرمی ؟

بر نقطەنی قید ایتب اوتوش کیرەك. «خوقند مختاریت حکومتی» وە «آلاش-اوردا» زمانداغی چوقایچیلق کوبدەن کیچیب کیتکەن دورلەردر. بوکونکی «چوقایچیلق» ایسە حقیقی مفهومندە تورکستاننی روسیا چەنگەلندەن قورتاریب آلو حرکتیدر. طبیعی بو حرکت تورکستاندا روس پرولەتاری دیکتاتورلیغینە ، ساویت روسیا ایمپەریالیزمینە ، قاندای شکل وە رنگدە بولسون اصلاً روس اوستوملگی ، باشچیلیغی ، «برنچیلگینە» قارشی قطعی کورەش حرکتیدر. اگردە قیزیل موسقوا نظریەسندە بو «عکس الانقلابچیلق» ایسە ، بز مەنە شو ملی عکس الانقلابچیلاردرمز. فقط موسقوا نظریەسینك بزنك اوچون بر قیمتی یوقدر. بز اوز ملی نظریەمز بیلەن تورامز وە اونگلە یاشاماقچی بولامز. ملی نظریەمز ایلە بز اوزیمزنی حقیقی ملی انقلابچیلار دیب بیلەمز.

بز اوز خلقمزنی اوز یورتمزدا یات ایمپەریالیزم حکمرانلیغینا قارشی کورەشکە چاقیرغان حقیقی ملی انقلابچیلاردرمز. قابل اوغلی الیاس مقالەلەری بزنڭ بو کورەش چاقیرمالاریمزنڭ یورتمزدا خلقمز ایچینە ایریشمەکدە بولغانلیغینی وە بو ملی قورتولوش اوچون کورەشمەکدە بولغان کوچلەر بارلیغینی اثبات ایتمەکدەدر.

طبیعی بز بو کورەشچەن کوچلەرنی اوز آژانلیغمز دیب آتاماقدان ساقلانامز. چونکە بز اوزیمزنی مملکتمزدە اوسوب بارایاتقان روسیا ایمپەریالیزمینە قارشی کورەش حرکتینڭ خارجەدەگی آژانلیغی خدمتکاری دیب آتاماقچیمز. ایشنڭ حقیقتدەدە شوندای ایکەنلگی امیدندەمز.

چوقای اوغلی مصطفی

1917نچی ییل خاطرە پارچالاری

VI.

(باشی 76—79، 82نچی سانلاردا)

موقت حکومتنك تورکستان قومیتەسی وە «تورکستان مرکز ایشچی سالداتلار شوراسی» طرفدان حکومتکە تقدیم ایتیلگەن تاشکند بلدیەسینی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بیرلی وه روس بلدیه‌لرینه بولو پروژه‌سی آرقاسیدان ایکنچی بر پروژه‌ده چیقیب قالدی. بو پروژه‌ده عموم روسیا مجلس مؤسسانیغا تورکستانداغی روس اهالیده‌ن آیریم مبعوثلار سایلاتو پلانی دیب کوسه‌تیلمه کده ایدی. بو پروژه‌نی توزوچیلار روس اجتماعی تشکیلاتلاری برلگی ایدی. اونی ایلك تاپقیر اورتاغا چیقاروچی ایسه ایسکی سوسیالیست‌ره‌وولوسیونه‌ر میخایل سوسنوفسکی ایدی. تورکستان 6 سایلاو دائره‌سینه آیریلغان ایدی. بو دائره‌له‌رنگ هیچ بریسنده روسلارنگ سانی اوزله‌رینه آیریم مبعوث چیقارا بیله‌جه‌ك درجه‌ده ایمه‌س ایدی. مه‌نه شو جهتنی نظرده توتقان پروژه مؤلفله‌ری (روس اجتماعی جمعیتله‌ری برلگی) بوتون تورکستانداغی روسلارنی بر سایلاو دائره‌سنده دیب قبول ایتب، اونلارنگ بوتونیسی تاوشیله آیریم مبعوثلار چیقارونی کوزده توتماقدا ایدیله‌ر. أولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی روسلارنگ بو طلبینی آچیق یاقلاب چیقمادی ایسه‌ده اونی ردده ایتمه‌دی. حکومت قومیته‌سی ایسه بو پروژه‌گه آنچاغنا قیزیقدی. بو تورکستانداغی روسلارغا تورکستان خلقندان آیریم بر سیاسی تورموش حقی بیرونگ ملی تورکستان‌نگ کیله‌جه‌ك سیاسی انکشافنده کوب فنا تأثیری بولووینی اوزون ایضاح ایتب اوتوروش‌ده کیره‌ك ایمه‌س. آیریم روس بلدیه‌له‌ری، مجلس مؤسساندا تورکستاندان آیریم روس مبعوثلاری دیگه‌ن نه‌رسه‌له‌ر یورتمزنگ ملی وجودینه قادالغان بر خنجر وه أولدوروچی بر زهر دیمه‌ك ایدی. اینگ قیزیغی‌دا شوندا ایدی، که بونگ کبی تورکستاننگ ملی قورولوشینا دوشمان، انقلاب اساسلارینا قارشی، تورکستاندا یرلیله‌رله روسلار آراسنداغی مناسبات باقیمندان سوك درجه‌ده خوفلی پروژه‌له‌ر موقت حکومت قومیته‌سی طرفندان یاردم کورمه‌کده ایدی...

بو حکومت قومیته‌سی دیگه‌ن نه‌رسه اوزی نیمه ایدی؟ بو سورغونگ جوابی غایتده مهمدر.

انقلابچی موقت حکومت توشونوشنده، حکومت قومیته‌سی یه‌گی انقلابی دورنگ سیماسی دیمه‌ك ایدی. او تورکستان انقلابی تشکیلاتلاری

یعنی بزنگ ملی مرکزیمز وه أولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی ایله آکلاشما یولندا تورکستانی أداره ایته‌جه‌ك ایدی. أولکه‌ده قاهر بر اکثریت تشکیل ایتدیگمز اوچون، طبیعی حکومت قومیته‌سی قرار بیریب ایش یوروتارا‌که‌ن اینگ کوب بزنگ رأیمز ایله حسابلاشمالی ایدی. بختکه قارشی تشکیلاتمزنگ کوچسزلگی، ته‌خنیکی قادرولاریمزنگ یوقلیغندان بز کوبچیلگمزده‌ن فائده‌له‌نه آلمادق. ته‌خنیکی کیفیت ریاضی کمیتده‌ن اوستون بولوب کیتدی. حکومت قومیته‌سی ایشچی وه سالداتلار شوراسی ایله حسابلاشماسینی کیتدیکچه آرتیریب باریب، نهایت اونگ قولندا اویونچاق درجه‌سینه توشوب قالدی... وضعیتنگ بونداي بولوب کیتووینه بر درجه‌گه قادار حکومت قومیته‌سینك قورولوشی‌دا سبب بولدی.

موقت حکومت تورکستان قومیته‌سی ایلك قورولوشندا شو 9 کشیده‌ن عبارت ایدی:

1) ن. ن. شچه‌پکین، 2) پره‌اوبراژه‌نسکی، 3) لیپوفسکی، 4) یه‌لپاتیه‌فسکی، 5) شلکاپسکی، 6) گه‌نه‌رال عبدالعزیز دولتشین، 7) صدری مقصودی، 8) محمد جان تینیشبای، 9) علی خان بوکه‌یخان.

علی خان بوکه‌یخان عینی زماندا تورغای ولایتی قومیساری بولغانلغندان تورکستان قومیته‌سی ایشینه هیچ قاتناشا آلمادی، حتی او کشی تاشکندگه کیلمه‌دی‌ده. اونگچون اونگ تورکستان حکومت قومیته‌سینه تعیین ایتیلووی بر نمایشده‌ن‌گنه عبارت ایدی. قالغان 8 اعضانگ 5ی روس، 3ی تورك ایدی. بو 8 حکومت قومیته‌سی اعضاسی ایچنده بر‌گنه سیاسی سیماسی بیلگیلی کشی قومیته رئیسی شچه‌پکین ایدی. بو کشی «قاده‌ت» فرقه‌سینگ مهم کشیله‌رنده‌ن بری ایدی. پره‌اوبراژه‌نسکی انقلابچی فرقه کشیله‌رنده‌ن ایدی. لیپوفسکی ایسه قاچاندر تاشکند غیمنازیومندا اوقوغان بولغانی اوچون قومیته‌گه کیریب قالغان ایدی. یه‌ته‌رسبورغ آدووقاتلارندان یه‌لپاتیه‌فسکی ایسه انقلابدان بر ییل بورون تورکستانغا باریب قاینغانی اوچون قومیته‌گه کیرگه‌ن ایدی. او کشی بزنگ مملکت مسئله‌له‌ری، وضعیتی بیله‌ن قیزیقیب ایمه‌س، آرزان بهاغا کوب فائده کتیره

تورغان یر تاپیب آلو اویی بیله‌ن تورکستانغا باریب قایتقان ایدی. شکاپسکی قناعتی اعتباریله سول فرقه کشیله‌رنده‌ن بولسادا مهاجرت ایشله‌رینك أڭ فعال ایشچیله‌رنده‌ن بری‌ایدی. بونگله برابر شونی‌دا آیتش کیره‌ك، که اوقومیته‌نك روس اعضاسی آراسندا تورکستاننی بیله‌تورغان برگنه کشی‌ایدی.

ایمدی برآزدا قومیته‌نگ تورك اعضاسی حقندا سوز قیلایلق. گه‌نه‌رال عبدالعزیز دولتشین انقلابغا چاقلی‌دا، انقلاب باشلانغاندان سوڭدا روس حکومتینك اعتمادینی قازانیب یوراگه‌ن نادر مسلمان گه‌نه‌راللارینك بری ایدی. او هیچ بر تورلو سیاست بیله‌ن مشغول بولماس هه‌مده سیاست بیله‌ن قیزیقماس ایدی. هیچ کیمگه ضرر کتیرمه‌دیکی کبی فائده‌سی‌ده آز تیگه‌ر ایدی. براق اویاتلی کشی ایدی.

1916نچی یلی گه‌نه‌رال قوروپاتکین گه‌نه‌رال عبدالعزیز افندینی تورکستانغا اوز یانینا خدمتکه چاقیردی(*). طبیعی بونگله تورکستانداغی سوڭ چار والی عمومیسی قوروپاتکین‌نگ 1916نچی یلی خلق عصیانینی باسدیرودا قیلغان ظلمی، حقسز توككه‌ن قانینگ مسئولیتی هیچ بر صورتله گه‌نه‌رال دولتشین اوستینه توشمه‌یدر. دولتشین قوروپاتکین یانینا خدمتکه بارغاندادا روس اوردوسینك صادق ضابطی، مطیع بر مأمور صفتیله گنه کیتدی.

موقت حکومت تورکستان قومیته‌سینه‌ده او عینیله شوندای مطیع برمأمور صفتنده کیردی. طبیعی یه‌گی شرائط ایچنده تورکستان اوچون فائده‌لی بولا بیلو اویی‌ده یوق ایمه‌س ایدی. اوزینك وضعیتنده‌کی ایسکی ره‌ژیمله باغلیلیغندان توقفان آغیرلیغی حقندا دفعه‌لارچا اوزومگه سویله‌گه‌نده ایدی.

تورکستان حکومت قومیته‌سینك ایکنچی تورك اعضاسی صدری مقصودی بیك ایدی. بو کشی «قاده‌ت» فرقه‌سینه منسوب ایدی. انقلابنگ ایلك کونله‌رنده په‌ته‌رسبورغدا توپلانغان «قاده‌ت» فرقه‌سی قونغره‌سنده روسیا قولی آستنداغی مسلمان اهالی مقدراتینی «قاده‌ت» فرقه‌سیله باغلاو

(*) قوروپاتکین، عبدالعزیز افندینك توصیه‌سیله، مه‌نی‌ده بر خدمتکه تعیین ایتمه‌کچی بولغان ایدی، فقط مه‌ن قبول ایتمه‌دم.

کبی احتیاطسزلقدا بولونوب قویدی. صدری مقصودی بیك روسیا مسلمانلاری ایچنده‌ن روسیا دولت دوماسینا قاتناشقان کشیله‌رنگ، شبهه‌سز، أڭ درایتلیسی ایدی. فقط اونگ روس ملی لیبه‌رال ده‌موقرات فرقه‌سینا منسوب بولووی اوزینی کوب نقطه‌لاردا باغلاب توتماقدا ایدی(*). برآز آشاغیدا کوره‌جه‌گیمز کبی بو باغلیغی اونگ تورکستان مسئله‌سی کبی بر میداندا اوزینی کورسه‌توینه‌ده توسوقلق قیلدی....

موقت حکومت تورکستان قومیته‌سینك اوچنچی تورك اعضاسی‌دا تورکستانلی مهندس محمد جان تینیشبای ایدی. بو کشینگ‌ده سیاسی کوروشی بر درجه‌گه قادار «قاده‌ت»له‌رگه یاقین ایدی. اونی یاقیندان بیلوچیله‌رنك سوزله‌ریگه کوره قابلیتلی، یاخشی مهندس بولسادا، او مهم بر سیاسی سیما بولالماغان ایدی. په‌ته‌رسبورغ مهندسله‌ر اینستیتوتینی بتیره‌ر بتیرمه‌س سیاسی حرکتکه آدیم آتقان بو کشیگه تورکستان خلقی نه قادار امید باغلاغان ایدی!...

موقت حکومت تورکستان قومیته‌سینك اعضالاری باقیمندان قورواوشی مه‌نه شوندان عبارت ایدی. ایچله‌رنده رئیس شچه‌پکین‌ده‌ن باشقا کوزگه کورونگه‌ن سیاسی بر سیما یوق ایدی. او کشی‌ده «قاده‌ت» ایدی. حکومت قومیته‌سینگ أداری آپاراتی بوتونیسیله ایسکی والی عمومی أداره‌سنده‌ن عبارت ایدی. اولارنگ باشندا قارت یه‌فره‌موف تورار ایدی. بو کشی ایسه دنیا سوغوشی باشلارندا شرقی پروسیادا مغلوب بولغان روس اوردوسینگ قوماندانی، تورکستانلیلارنگ لعنتنه اوچراغان ایسکی تورکستان والی عمومیسی سامسونوفنگ اوڭ قولی وه شخصی دوستی ایدی.

حکومت قومیته‌سنده‌ن بز تورکستانلیلار ناراضی ایدیك. بز موقت حکومتکه تورکستان قومیته‌سی قورولوشندا اوزگه‌ریش یاساو، اونگه بزنگ سایلادیغیمز کشیله‌رنی کیریتیش استقامتنده بر تأثیر اجرا ایته بیله-

(*) او زمانغی تورك سیاسی آده‌مله‌رینك کوبی، مثلا یوسف آقچورا وه علی‌مردان بیك توپچیباشی‌دان باشلا- تا بزنك علی‌خان بوکه‌یخان‌غاچا بوتونیسی مشهور میلیکوف باشچیلغنداغی «قاده‌ت» فرقه‌سینا منسوب ایدیله‌ر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

جه‌کمی ایدیك؟ طبیعی یوق. بز اوز کوچسزلیگه‌مزنی نظرده توتوب
په‌ته‌رسبورغدان اوستمزگه یوباریلغان هیئت بیله‌ن قناعتله‌نب تورماق مجبو-
ریتنده ایدیك.

حکومت قومیته‌سی یانندا بر کیگه‌ش مجلسی قورولغان ایدی. بو
کیگه‌ش مجلسینه حکومت قومیته‌سی اعضاسندان باشقا بزنگ ملی مرکز
هه‌مده ایشچی وه سالدات شورالاری اعضاسی کیره‌ر ایدی. بوتون مهم
سیاسی مسئله‌له‌ر مه‌نه شو کیگه‌ش مجلسنده کورولوب، قرار لاشتریلیر ایدی.

حکومت قومیته‌سینگ تینچ ایش تورموشی بر یاریم آی قادارغنا
دوام ایته بیلدی. قومیته تاشکندگه کیله‌ر-کیلمه‌س اونگ رئیسی شچه‌پکین
ایله ایشچی-سالداتلار شوراسی آراسندا آگلاشماسلقلار چیقا باشلاغان
ایدی. أراده‌لی کشی بولغان شچه‌پکین ایشچی-سالداتلار شوراسی طرف-
دان بولایاتقان تضییققا تابع بولوب قالماق ایسته‌مه‌دی. سیاستاً بز تورکستا-
نلیلارغا او قاداردا سیمپاتیك قاراشی بولماغان شچه‌پکین بو کوره‌شنده
بزله‌رگه تایانماقچی بولدی. بز ایسه او قورولوشندا قومیته‌گه تایانچیق
بولماق ایسته‌مه‌دیك وه بولمادیق... یوره‌کده‌ن ایسته‌مه‌دیگمز بو حکومت
قومیته‌سینه قارشی‌دا چیقمادیق. سیاسی فعالیت دیگه‌ن نه‌رسه‌نگ حقیقی
معناسینی بیله‌تورغان برکشی بزنگ فاجعه‌مزنی آگلاسا کیره‌ك دیب
اویله‌یمه‌ن. بز حکومت قومیته‌سینی یاقتیرمادیق، هه‌مده اوگا قارشی کو-
ره‌شمه‌کده ایسته‌مه‌دیك. چونکه بزنگ اوچون داها قورقولو بولغان بر
کوچ، یعنی ایشچی وه سالداتلار شوراسی، بو حکومت قومیته‌سی اورنینا
کوز تیکیب تورغان ایدی. بزنگ فعالیتمز وضعیتنی اولچوب بیچمه‌ك وه
فرصت کوتمه‌کده‌ن عبارت بولوب قالدی... حکومت قومیته‌سینگ ایشچی
وه سالداتلار شوراسندان بز اوچون آرتیق بولغان بر نقطه‌سی او مجلس
مؤسسانغاچا هیچ بر مسئله‌نی قطعی صورتده پیشوگه کیریشمه‌یه‌جه‌کدی.
مجلس مؤسساندان‌دا بز اوز مختاریت أداره‌مزنگ تصدیق ایتیلب چیقووینی
امید ایتمه‌کده ایدیك... ایشچی وه سالداتلار شوراسی ایسه بزنگ ملی
مختاریت، مختار أداره‌مز مسئله‌له‌ریله هیچ بر حسابلاشماسدان اوز

حاکمیتینی قطعی صورتده محکمله‌مه‌ك ایسته‌ر ایدی...

تاشکندده چیقاتورغان روسچا «تورکستانسکی کوریه‌ر» غازیتاسی
5 سه‌نتابر 1917 تاریخلی نسخه‌سندا: «ایسکی ره‌ژیم زماندا روس توپلا-
رینا توشکه‌ن وظیفه ایمدی ایشچی وه سالداتلار شوراسی اوموزندادر.
انقلابچی ایشچی، سالدات وه کره‌ستیان رسماً ایسکی روس سربازی
اورنینی توتادر» دیب یازغان ایدی.

داها سوگرا، بولشه‌ویکله‌رنگ «ملتله‌رنی قورتارو» انقلابندان
سوك، بولشه‌ویك فرقه مرکزی ممثلی یوز فائضلی له‌نینچی گه‌ئورگی
سافاروف «فیبرال انقلابی دورنده‌ن آلیب روس مهاجری تورکستان
قیشلاق وه آوولارینی اوز چونته‌گی‌کبی بیله‌ب آلا باشلادی» دیگه‌ن
شکلده تثبیت ایته‌در.

مه‌نه بزنك تورکستاندا کوب سه‌وینچله قارشی آلدیغمز انقلاب تیز-
گینینی قولیغا آلغان روس انقلابچی ده‌موقراتیسی تشکیلاتلاریندان سانالغان
ایشچی وه سالداتلار شوراسینی یاقلاودان چیکینگه‌نمزنگ اصل سببی‌ده
بو ایدی. تورکستاندا «ایشچی وه سالداتلار شوراسی»نگ حکومت قو-
میته‌سینی ییکوووی‌ده بزنگ اوچون یورتمزدا «روس توپی وه ایسکی
روس سربازی»نگ غلبه‌سی بولوب کوروندی...

بر نیچه توقناشمادان سوك شچه‌پکین تورکستان شرائطندا ایشچی وه
سالداتلار شوراسی ایله برگه‌له‌شیب ایشله‌یه بیلمه‌ك امکانی بولماغانلیغی
قناعتینه کیلیب، مای سوگندا، برده‌ن برگه تاشکندده‌ن جوناب کیتدی.
حکومت قومیته‌سی اعضاسندان پره‌اوبراژه‌نسکی، دولتشین هه‌م صدری
مقصودی بیك‌ده رئیسله‌رینه ایه‌ریب کیتدیله‌ر. دولتشین‌نگ شچه‌پکین ایله
برگه‌له‌شیب کیتووینی بر عسکری مأمورنگ عسکری دیستسیپلین تویغو-
سندان کیلدی دیب آگلاش ممکن. فقط صدری بیکنگ کیتووینی ایسه
رئیسینه قارشی فرقه آرقاداشلغی کورسه‌تو اوپی بیله‌ن دیب گنه ایضاح
ایتب بولادر. حکومت قومیته‌سی اعضاسندان ایکی کشی، یعنی لیپوفسکی،
یه‌لپاتیه‌فسکی تاشکندده قالدی. شکاپسکی ایله محمد جان تینیشبای دائمی

صورتده یێتی سودا ایدیلەر. یێتەرلك درجەده اعتباری هەم سیاسی توشونچە-
سی بولماغان لیپوفسکی هەم یەلپاتیەفسکی آز وقت ایچندە ایشچی وە
سالداتلار شوراسینگ مطیع قورالّلاری بولوب قالدیلار... ایشچی وە سال-
داتلار شوراسی اعضاسندان بریسی کیلمەی قالغاندادا کیگەش مجلسی
توپلانتیسینی باشلامایتورغان بولدیلار. حکومت قومیتەسی اعضاسی قالدیقلا-
ری آراسندان رئیسلکنی اوستینە آلغان یەلپاتیەفسکی «میخائیل یاقولەویچ
قایدا؟» ، «گریگوری اساقوویچ قایدا؟» ، «بر آزدا یولداش بەلیکوفنی
کوتەیلیك!» (*) دیب کنە بزنی کوتدوروب تورارایدی. بو یولداشلاری ایسە
کوپنچە اوزون ، اوزون کوتدیریب کیلەرلەر ایدی. یەنە شو لیپوفسکی
هەم یەلپاتیەفسکی افندیلەر فیتەرمان ، بەلیکوف وە باشقا یولداشلار ایلە
برگەلەشیب ایسکی مالّلیتسکی نك تاشکند بلدیەسینی بولو پروژەسینی
قازیب چیقاردیلار. یەنە شو کشیلەر سوسنوفسکی نك تورکستانداغی روس-
لارغا یێرلی خلقدان آیریلیب آیریم مجلس مؤسسان دیپوتاتلاری سایلاو
حقی پروژەسینی یاقلاب چیقدیلار...

شچەپکین کیتکونچە تورکستان قومیتەسی قورولوشندان سوك درجە
دە ناراضی بولغان ایشچی وە سالداتلار شوراسی ایمدی اوندان کوب
ممنون ایدی. ایشچی وە سالداتلار شوراسی یەلپاتیەفسکی وە لیپوفسکی نك
«بەجەریکسزلك ، زواللیلقلاری»ندان فائدەلەنیب تورکستاندا مجلس
مؤسسان توپلانغونچا بوتون پروغرامینی ایشکە آشیریب اولگورمەسەدە ، بز
تورکستان تورکلەرینی ایشدەن چیقاریب ، تاملیە آرقاغا آتیب قویا بیلە-
جەکلەری قناعتندا ایدی. بز ایسە حکومت قومیتەسینی یەنگیدەن توزدیرو ،
اونگە بزگە اونەملی کشیلەرنی کیریتو یولیلە ایشنی توزەتمەکچی بولدوق.
ملی مرکزیمز ، ایش یەلپاتیەفسکی ایلە لیپوفسکی افندیلەرنگ قولندا
قالا باردیقچا بزنك اوچون تهلکە کوچەیب بارا یاتقانلغی وە مملکتمز
اوچون انقلابدان امید ایتدیکلەریمز غایەلەرنك قورقو آستینا کیرمەکدە
ایکەنلگی قناعتنە کیلدی. بزیملە ایشچی وە سالداتلار شوراسی آراسندا
یەنگی حکومت قومیتەسی اعضا نامزدلەری اوستندە اوزون اوزون مذاکرە-

لەر باشلاندی. ایشچی وە سالداتلار شوراسی گویا بزنك آرزومزغا رعایت
ایتکەن بولوب حکومت قومیتەسینك ایسکی اعضالارندان صدری مقصودی وە
حتی گەنەرال دولتشین نك قایتادان حکومت قومیتەسینە اعضا بولولارینا
راضیلق بیلدیردی. فقط ایمدی بز اوزیمز اولارنی حکومت قومیتەسینە
کیریتوگە قارشی ایدیك. ایسکی حکومت قومیتەسی رئیسی «قادەت»
شچەپکین گە باغلانیب تورکستانی تاشلاب کیتکەن کشیلەرنگ قایتیب
کیلووینی ایستەمەدیك. یەلپاتیەفسکی ، لیپوفسکی کبی حکومت قومیتەسی
اعضاسی تاشکندە قالدیلار کو. نیچین اولار کبی مثلا صدری مقصودی
بیك‌دە تاشکندە قالا بارمادی؟ اونگ تاشکندە بولوب تورووی بز او-
چون سوك درجەدە کیرەکلی ایدی. فقط صدری بیك باشقاچا اویلادی ،
قایتیب کیتدی. «یولینگ یاخشی بولسون» دیگەن فکرگە کیلدیك‌دە
اونگ قایتادان تعیین ایتیلووینی سوراماسغا ، حتی موقت حکومت اوزی
تعیین ایتمەك ایستەسە اوگا راضی بولماسلققا قرار چیقاریلدی... هەم
ایشچی وە سالداتلار شورالارینی هەم بزنی قانیقترا آلاتورغان نامزد جودە
آز ایدی... اونلار اوز پلانلارینا یارایتورغان کشیلەرنی آلغا سوردیکلەری
کبی بزدە اوز کشیلەریمزنی کورسەتدیك. مذاکرەمز اوزون سوردی.
حکومت قومیتەسی توزولمەدی. عدلیە رەفورمی ، توپراق ایشلەری اصلا-
حاتی کبی رەفورملار بری برینی تعقیب ایتدی. مجلس مؤسسان سایلاو لا-
ری قانونی حاضرلانیب اولگورمەکدە ایدی.
تورکستاندا ناراضیلق کوچەیدی.
آشیقماق کیرەك ایدی.

* * *

بوزغونچیلق

بر تورك ادیبی آنادولونی موفقیتلە تصویر ایتەرکەن ، بو تورك اولکە-
سینی باشینك اورتاسی تراش ایتلمیش ، اطرافندا ساچلار بیراقیلمش ایسکی

(*) بو اوچ شخص ایشچی وە سالداتلار شوراسی باشچیلاریدر.

(3309)

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بر تورك باشينا اوخشاتادر. آنادولونك اورتا يايلاغى توزلق ، قوراقلق ، بوش وه قايغيلى بر قطعه حالندادر. بو يايلاقدان اطرافغا توغرو كيتيلسه سو لار آرتار ، اوسوملكلەر آرتار ، خلق تيغيزلغى آرتار ، رفاه-عمران آرتار ، فيض وبركت آرتار. طبيعتى باقيمندان توركستانىدا ، آنادولو كبى ، ايسكى بر تورك باشينا اوخشاتو ممكندر. شو فرقله كه ، توركستان يالغز اورتاسىغنا ايمەس ، تقريباً توردەن اوچ حصەسى تراش ايتلەش ايسكى بر تورك باشينا بەگزەتيله آلير. بو بويوك تورك أولكەسينك طبيعى منظرەسى حقندا عمومى بر قناعت آلماق اوچون باشليچا حزر ايله آرال دگزلەرى آراسنداغى «اوست يورت»نى ، اونك جنوبندە حزر ايله آمودريا اورتاسنداغى «قارا قوم»نى ، آمودريا ايله سردريا آرا لارنداغى «قيزيل قوم»نى ، تيان-شان ايله پامير-آلاى تاغلارى ايتەكلەرندەكى چوللەرنى وه چو درياسى بيلەن قارا تاغ سيرتلارى آراسنداغى «مويون قوم» بيلەن بالقاش كولى جنوبندەكى «سارى ايشەك اوتراو» ديگەن چولنى هەم بوتون دنياچا مشهور كيڭ «غوبى» چولينى تصور ايتمەك كيرەك.

علم ، تاريخ توركستانك بو چوللەرندەن شايان دقت نەرسەلەر سويلەب ، دنيا نظر دقتينى كوبدەن بو قوم منطقەلارى آستينا تارتمشدر. ياريم عصردان بيرى بو سحرلى چوللەر دنيانك تورلو بورچەكلەرندەن بارغان بر قانچا علمى هيئتلەر ، حفرياتچيلار ، علم عاشقلارى طرفدان تيكشيريلمەكدەدر. هەر دفعەسندا يەڭى يەڭى نەرسەلەر تاپيليب ، نتيجەدە بو چوللەرنك بويوك بر مدنيت مدفنى بولغانلغى آڭلاشيلمشدر. طبيعتنك ظلمى آرقاسندا كيڭەيگەن بو چوللەر ديگر طرفدان بزنك خلقمزنك طبيعتله مجادله قوتينى اولغايتقان ، اونك ذكاسينى يوكسەلتگەن وه اوڭا هيچ بر عرقدا كورونمەيتورغان بعضى بارز صفتلار بيريب ، اوڭا تاريخدە يوكسەك بر اورون قازانترغان. خلقمز يورتينك طبيعى آغير شرائطينى ياخشى وه توغرو آڭلاب ، ذكاسينى اوڭا كورە ايشلەتيب ، يوكسەك بر كولتور ياراتقان وه توركستانى بشريت كولتورى بيشيگى حالينا قويوب ،

بوتون علم دنياسى نظرينى بو أولكەگە تامان قاراتوغا موفق بولغاندر.

بعضى تاريخى وثيقەلارغا وه ژەئولوژيك تيكشيرولەر نتيجەسيگە قاراغاندا ، دنيانك باشقا قطعەسندا بولغانى كبى بزنك توركستاندادا ، تاريخدەن اولگى وه تاريخى دورلەردە بر نيچە تاپقير آغير قوراقلق بولغان وه طبيعتنك بو قاتتغ ظلمندان خلقمز هەم مدنيت كوب ضررلەر كاورگەندر. طبيعتنك بونداى ظلميدان اوزينى هەم مدنيتينى قوروماقنى حياتى مسئلەلەريدەن ديب بيلگەن خلق اوڭا كورە تدبيرلەر آلغاندر. مملكتينك آبادان قسمينى قوراقلق وه قوم سيللەرى تأثيريدەن كيلەتورغان تورلو فلاكتلەردەن ساقلاماق اوچون توركستان خلقى چوللەرگە بيتيشيك يرلەرگە تورلو جنسدەن آغاچلار اوتكەزيب ، اقليمنك اوزگەريشيگە تريشيب ، ياغمور وه رطوبتنك آرتيشيغا چاليشقان وه بو صورتله بو منطقەلاردا مدنى حياتنى انكشاف ايتديرگەن. فقط يورتمزدا حاكم روس أدارەسى باشندا توروچيلار بوتونلەى باشقا محيطدە توغوب اوسكەن وه بو جهتدەن بو تورك أولكەسينك طبيعى ، مدنى شرائطينى تصور ايتە بيلو معرفتدەن محروم ، توبەن سويەلى انسان سورولەرى بولغانلاريدان ، كيچميشى پەك ايسكى دورلەرگە اوزاناتورغان توركستان خلقى كولتورينى تقدير ايتە آلماغان وه اونى فلاكتگە توغرو سوروكلەگەنلەر. روس پرولەتارياتى حاكميتى دورندە ايسە يورتمز وه خلقمز اوستندەكى فلاكت ينەدە زورايدى. بو حاكميت ، بوتون غير روس أولكەلەردە بولغانى كبى ، بزنك توركستاندادا باسقينچيلق ، بوزغونچيلق وه يقيچيلق بيلەن باشلانيب ، 18 ييلدان بويان شو نيگيزدە حكم سوروب كيلمەكدەدر.

* * *

ساويت دورينك ايلك ييللارندان باشلاياراق توركستانك هەر طرفندا ، آينقسا شهرلەردە كومكوك كوكەريب تورغان آغاچلار ترتيبسز صورتدە كيسيليب ، تونكەلەريگەچە چيقاريليب ، احتياجغا صرف ايتله باشلاندى. بو حركت بارا-بارا قيشلاقلاردا هەم كورولدى. توركستاندا آغاچلار أڭ كوب آريقلار بويندا ايكيلگەندر. بو آغاچلارنك اوزون وه چيرماشيق

ایلدیزلەری ایله آریقلارنینگ بویلاری محکم توتولور، بو صورتله تورکستان خلقی تیریکچیلگنده عادتا قان تامارلاری اورنیدا بولغان آریقلار بوزولودان ساقلانیلیر وە سوغاریش ایشلەرینی ضربەگه اوچراتماسلیق تأمین ایتیلیردی. تورکستان خلقی بو اهمیتلی جهتنی کوب تقدیر ایتکەن. اونگچون خلق انقلاب باشلاریندا بوزولغانلارنی تیزلکده توزەتوگه کیریشیب، ساویت بالتاسیله کیسیلگەن آغاچلار اورنینی ممکن قادار قیسقا زمان ایچینده تولدیروغا اوروندوب، تورلو کوچەتلەر اوتکوزە باشلاغان ایدی. فقط بولشەویکلەر شو سیرالاردا «قولخوز سیاستینی» اورتاغا آتیب، قیشلاقلاردادا خصوصی ملکیتنی تانیمایتورغانلارینی اعلان ایتیب، خلقنینگ آبادانلیق یولنداغی اورونوشلارینی عقیم قالدیردیلار. قیشلاقلاردا بوموباکبی ایشیتیلگەن بو قوللەکتیفلەشتریش خبری ایش حیوانلارینینگ بردەنیرگه آزاییشیغادا سببیت بیردی. ساویت رەژیمینینگ توغدیردیغی بونداي حاللار دهقانلارنینگ تیر توکوب ایشلەب یاتقان ایکین یرلەریگه، ایکینلەریگه وە اونوملەریگه بولغان طبیعی قیزیقووینی سوندوردی. ایش وە اوی حیوانلاری سانینیک حددان تاشقاری آزالووی یرنی گوگلەب توروش امکانینی قالدیرماغانی کبی، ییللاردانبەری تطبیق ایتیله یاتقان مجبوری پاختا ایکو سیاستیدە ایکین یرلەرینی کوچسزلەنتریب قویدی. آرتق مملکتنینگ هەر طرفندان آغاچلارنینگ کیسیلگەنلگندەن حاصل بولا یاتقان اقلیم اوزگەریشینی سیزدیروچی تاوشلار ایشیتیلمەکدەدر. بو شکایت تاوشلاری «اوست یورت»، «قارا قوم» وە «قیزیل قوم» چوللەریگه یاقین وە بیتیشیک منطقەلاردان کیلمەکدەدر.

* * *

حزر ایله آرال دنگزلەری آراسنداغی «اوست یورت» دنگز یوزیدەن 180 میترچه یوکسەك بولوب، شرق وە جنوب تامانلاری اونقور-چونقور جارلار بیلەن اورالغاندر. آقار سودان محرومدر. بو چولنینگ قومی آز، توپراغی شور بولوب، قوروق کوللەری باردر.

«اوست یورت»نینگ جنوبندەکی، حزر ایله آمودریا آراسنداغی

«قارا قوم» دنگز یوزیدەن 120-90 میترچه یوقاریدر. قارا قومنینگ «بارخان» آتالغان یاپ-یالانغاچ، یعنی اوسوملکلەردەن محروم، قوم تیپەلەری بار. شامال تأثیریله تیز-تیز اورونلارینی اوزگەرتیب توراتورغان تاقا شکلندەکی بو «کوچەبە تیپەلەر» (بارخانلار) چول تیوەرەگندەکی ایکین یرلەری، قیشلاقلار وە شهرلەر اوچون دائما تهلکه تشکیل ایتەدرلەر.

«اوست یورت»دا بولغانی کبی «قارا قوم»دا هەم آقار سولار یوقدر. بو چولده آمودریانینگ حزر دنگزیگه قویولغان زمانیغا عائد «اوز بوی» ایله «تاقیر» دیگەن چوقورلقلار بار. بولارغا قار وە یاغمور سولاری توپلانیر، کوکلەم چاغی کیچیك-کیچیك کوللەر حالینەکیلیر، فقط یازدا بولار قورورلار.

آمودریا ایله سردریا آراسنداغی «قیزیل قوم» چولی «قارا قوم»دان کینگرەك هەم اوندان یوقاریراقدر. فقط بونینگ «بارخانلاری» ایکین یرلەری اوچون جنوبدەکی قارا قوم «بارخانلاری» قادار تهلکه تشکیل ایتمەیدر. بو چوللەردەکی ساکساول، جوزگەن، چەنگەل، زەرەك، گل جعفری کبی آغاچلار ایله تورکستاننینگ بوتون چوللەریده اوچرالاتورغان وە تویەنینگ أڭ کوب سویوب ییەتورغان یانتاق اوتی قوم سیللەریگه مانع بولوچی أوسوملکلەردەندر. انقلابدان بورون بو اوسوملکلەر ایله چول قبیلەلارنداغی چەکەلەکزارلارغا قارشی ترتیبسز حرکت قیلنماس وە اوتون احتیاجینا رغماً بو اوسوملکلەر قوم سیللەرینی توره‌تەجەك وە ایکین یرلەرینی تهلکەگه قویاجاق طرزده توپلانماس ایدی. فقط ساویت رەژیمی تورکستاندا هەر ساحەدا بولغانی کبی بو باپدادا بوزغونچیلق، ترتیبسزلك یاراتمشدر. ایمدی اوتونسزلق، کومورسزلك «چول اورمانلاری»نینگ بتیشیگه وە چەکەلەکزارلارنینگ کەمەییشیگه سبب بولماقدا وە تهلکه بارغانساری زورایماقدادر. ساویت حکومتی بو تهلکەنی کوره بیلمەیدر وە یا کورمەکدە ایستەمەیدر. یاقینداغنا بر تاشکند غازیتاسندا بیر ایشلەری خلق قومیسارلغینینگ اورمان أدارەسی اورناشقان امیرنینگ بوخاراداغی یازلق سرایندا نادر وە میوەلی آغاچلاردان 614 توپنینگ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کیسیلیب تاشلانغانینی اوقومادیقمی ؟ کوزلەری قارشیسندا کومکوك کوکەریب تورغان نادر آغاچلارنی کیسیب تاشلاغان «اورمان أدارەسی» چوللەردەکی اوسوملکلەر ایله چەکەلکزارلار اوچونمو قایغیراجاق ؟ ساویت حکومتی تورکستانی بیلە-بیله فلاکتگه ، اوچوروملارغا سوروکلەمەکدەدر.

ع.

★

ساویت مکتبی

تورکستانك قایسی بر قسمنده بولماسین بر قومیسارنی سویلەتسەگز آز قالا موفقیتدەن کوز آچیلا آلمادیغی قناعتینه کیله یازاسز... ایمدی شو قومیسارلارنك سوزی وە بیرگەن سانلارینی ایسده توتوب آز وقت ساویت مطبوعاتینی تعقیب ایتسەگز ، بو سویلەنگەن رسمی سوزلەر ، کورسەتیلگەن سانلارنگ قورو یالغاندانغنا عبارت ایکەنینی کورەسز. اوتکەن ساندا بولشەویکلەرنگ کوب ماقتاندیقلاری معارف جبهەسندەن سواد مسئلەسینك قالای تورغانینی کوزدەن کیچیرگەن ایدیك. ایمدیدە بر آز مکتب مسئلەسینی کورەیلك.

قازاغستان قومیسارلاری باشلوغی عیسی اوغلی اورازغا قالسا قازاغستاندا اوتکەن اوقو ییلندا 7901 ابتدائی مکتب بولوب اونلاردا 797میگ بالا اوقوغان. 1936نچی ییلی باشندا تولوق بولماغان اورتا مکتبلەر 672، اوقوچیسی 99 078 ، تولا اورتا مکتب 116 ، اوقوچیسی 6220 بولغان. («قازاغستانسکایا پراودا» 36 .3 .22).

«سوسیالدی قازاغستان» (36 .9 .1)نگ بیرگەن معلوماتیغا کورە 1936/37نچی اوقو ییلندا قازاغستاندا 6291 باشلانغیچ ، 881 تولوق بولماغان «اورتالاو مکتبی» وە 270 تولوق اورتا مکتبی بولاجاق. قازاق بالالاری اوچون 349 تولوق بولماغان اورتا («اورتالاو») وە 68 اورتا مکتبی بولور ایمیش. قازاغستان معارف قومیساری جورگەن اوغلی «قازاغستانسکایا پراودا» (36 .8 .26)دا چیققان مقالەسندە 1936/37 اوقو ییلی اوچون 7912 باشلانغیچ مکتب معلمی یتیشمەگەنلگینی ، اورتا وە اورتالاو مکتبلەری اوچون کیرەك بولغان 2571 معلمدەن آنجاق 1222 سینگ بارلغینی بیلدیرەدر.

اوزبیکستان قومیسارلاری باشلوغی فیض‌الله خواجه 1934/35نچی اوقو ییلندایاق اوزبیکستاندا باشلانغیچ مکتبلەردە 501 میگ ، اورتا مکتبلەردە 27 میگ بالا اوقودیغینی سویلەگەن ایدی. («ق. اوز.» 15.1.35) یەنه شو فیض‌الله خواجه تا او زمان اوزبیکستاندا 13 680 باشلانغیچ مکتب اوقوتوچیسی ، اورتا مکتبلەردە 2708 اوقوتوچی بارلیغینی سویلەدی.

تورکمەنستان اجرائیه قومیتەسی باشلوغی آتابای اوغلی قایغیسز 1935نچی ییلی باشندا 1934/35 اوقو ییلی باشلانغیچ مکتب اوقوچیلاری سانینی 108 میگ کورسەتکەن ایدی. («تورکمەنسکایا ایسکرا» 1935 16نچی غینوار). 1934/35 اوقو ییلندا قازاغستاندا 48 میگ مکتب یاشنداغی بالانگ مکتبکه کیرالمای قالغانینی بز «سوسیالدی قازاغستان»دان بیلەمز. («سوسیالدی قازاغستان» 35 .7 .26). شو غازیتاغا کورە قازاغستانداغی باشلانغیچ مکتبلەرنگ 14,7%گنەسی ، (دیمەك 7دەن برگنەسی) تورت صنفلیدر. یاریمندان آرتیغی 1-2نچی صنفدان آرتق بولماغان مکتبلەردر. بو صورتده اورازنگ 797 میگی قوروق سوزدەن گنه عبارت بولوب قالمایدیمی ؟!

مکتب دیگەندە نەلەر توشونولدیگی معلومدر. اولا او مکتبنی یوروته بیلەجەك معلم کیرەکدر. معلم تاپیلغاندان سوڭدا ایشنگ یورویه بیلمەسی اوچون موافق بنا ، درسلك وە باشقا درس قورالّلاری لازمدر.

اولا بز معلم مسئلەسینه بر کوز سالایلق. «سوسیالدی قازاغستان»غا کورە ، قازاغستان باشلانغیچ مکتبلەرنده اوقوتوب یورگەن معلملەرنگ 71,9%ی بیلیمی ابتدائی درجەدەن آرتمایتورغان کشیلەردر. اورتا مکتبلەر معلملەرینگ 86,6%ی عالی مکتب بتیرمەگەن ، یعنی تحصیلی اورتا درجەنی کیچمەگەن کشیلەردر...

عینی غازیتا معلمله‌رنگ بیلیم سویه‌سینی کورسه‌ته‌ك اوچون اورتا مکتبله‌رده درس بیریب یوراگه‌ن معلمله‌ر اوچون یاسالغان یوقلامالارنگ نتیجه‌له‌رینی کتیره‌در. سه‌مه‌ی‌ده 95 اورتا مکتب معلمینه یوقلاما اوچون بر یازی یازدیریلغان. بوتونیسی برلکده 1000ده‌ن آرتق، یعنی اورتا حساب‌ایله آدم باشینا 10 چاماسندا خطا قیلغان. قازاغستان مرکزی آلما‌ـآتادا ایسه عینی ایشنی آدم باشینا 14 خطا ایله کورگه‌نله‌ر. («سوسیالدی قازاغستان» 3. 4. 36).

یاقیندا اوزبیکستان معارف قومیسارلیغی یانندا بر معلمله‌ر کیگه‌ش مجلسی بولوب اوتدی. او بیرده اوزبیکستان مکتبله‌رینگ هه‌ر جهتده‌ن آچینارلق حالی کورسه‌تیلیب بیردی. او جمله‌ده‌ن بریسی بوخارادان بر معلمه یولداشینك کیچیك بر مکتوبده 54 خطا ایشله‌دیگینی، ایکنچی بریسی‌ده باشقا بر یولداشینك 150 سوزلك بر یازیدا 215 خطا قیلغانلیغینی سویله‌یدر. بونـدای مثاللارنی نقل ایتیب کیلگه‌ن معلم «بونـدای معلمنگ طلبه‌سنده‌ن نیمه کوتوب بولادر؟» دیدر. («پراودا ووستوکا» 23 آوغ. 1936). اوزبیکستاندا رسماً معلم عنوانینی یوروته بیله‌جه‌ك معلمله‌رنی آیرماق اوچون بر سه‌ره‌له‌مه معره‌که‌سی اوتکه‌زیلگه‌ن. تا 1932نچی ییلی تولا سوادلی اعلان ایتیلگه‌ن خوقند رایونندا یوقلامادان کیچکه‌ن 160 معلمنك یالغز 16سی بو لقبنی یوروته بیلو حقینی قازانغان.

یه‌نه شو معلمله‌ر کیگه‌شی مذاکره‌له‌رنده‌ن آنگلاشیلدی، که بو قادار کورولتوله‌رگه رغماً یه‌نه اوزبیکستان مکتبله‌رینگ کوپی آغیللاردا اورناشقان... مقصدغا یارارلق بناسی بولغان مکتبله‌رنگ‌ده بناسی تعمیر ایتیلمه‌یدر. یه‌ڭی سالنغان بنالاردا مکتب اوچون یارارلق قیلینب سالینمایدر...

قازاغستان غازیتالارنداغی اطرافدان بیریلگه‌ن خبرله‌رنی اوقوساڭز اهالینگ بو ییل، یعنی باشلانغان 1936/37 اوقو ییلندادا بالالارینگ مکتبسز، کوچه‌ده قالولارندان قورقوب توردیغینی کوره‌سز. تورکستاندا بو جهتنك قای وضعیتده ایکه‌نینی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن یاخشیراق اوزبیکستان فرقه قومیته‌سینینگ 10-13 ایون 1936 مکتب سالو ایشینگ وضعیتی

اوستنده چیقارغان قراری کورسه‌ته‌در. («پراودا ووستوکا» 16. 7. 36).

بو جهتله‌رنی‌ده قبول ایتیك. درسلك، درس اوچون کیره‌کلی قوراللار بولونماسا قالای درس بیره‌سز؟!

مه‌نه یوقاریداغی معلمله‌ر کیگه‌شنده معلمله‌ر معارف قومیسارلیغنینگ فعالیتسزلگنده‌ن شکایت ایته‌درله‌ر. بر معلم «بزده‌ن درسله‌رنگ کورگه‌زمه‌لی بولووی طلب ایتیله‌در. بزده اونی جانله‌ـباشله قبول ایته‌مز. فقط ایش یالغز طلب قبول ایتو بیله‌ن‌گنه بیتمه‌یدر. درسنی کورگه‌زمه‌لی ایشله‌مك آلماق اوچون کیره‌کلی آلات بیریلمه‌لیدر. فیزیك، کیمیا آلاتی لابوراتوارلاردان قطع نظر ایته‌یلك. مکتبله‌ریمزده عادی جغرافیا خریطه‌سی‌دا یوقدر» دیدر. «قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسندا بر آتانگ شکایتی بار. («قازاغستانسکایا پراودا» 11. 8. 36) اون، یوز میگله‌رچه یاش بالالار او جمله‌ده‌ن مه‌نم اوغلوم بو ییل برنچی صنف مکتبکه بارادر. اوغلومغا روسچا هه‌م قازاقچا الفبا کتابی، دفتر وه باشقا درس آلاتی آلماق اوچون هه‌ر کون نشریات اداره‌سی مغازه‌سینه باریب بوش قایتامه‌ن. باشقالاردا عینی حالدادر. مغازه قارشیسندا ساعتله‌رچه توروب الفبا یوق...، جغرافیا یوق...، عمومی تاریخ یوق...، دفتر یوق... وه هکذا دیگه‌ن سوزله‌رنی‌گنه ایشیتیب قایتامز. درس وقتی ایسه اوزاق ایمه‌س» دیدر.

بونلارنگ بوتونیسینی‌ده قبول ایته‌یلیك. ساویت قومیسارلاری طرفدان کورسه‌تیلگه‌ن سانلار بونـدای فجیع بر شکلده‌گنه بولسادا اورتادا یوقدر. مه‌نه سزاگه تورکستاندا قیشلاق مکتبی دیب کورسه‌تیلگه‌ن مؤسسانگ حقیقی منظره‌سی:

عشق آباد رایونی آوول مکتبله‌ری حالی تیکشیریلگه‌ن. او جمله‌ده‌ن «عشق آباد» آوولندا «بودیونی» اسمنه آتالغان مکتبده اوتکه‌ن (یعنی 34/35) ییل ایکی موازی برنچی صنفده 49 بالا اوقوغان. اوقو ییلی سوڭندا 21 بالا ایکنچی صنفکه اوتکه‌زیلگه‌ن. بو ییلدا مکتبده یه‌نه ایکی موازی برنچی صنف بار. ایکنچی صنف عمومیتله آچیلماغان. ایمدی ایکنچی صنفکه کیچیریلگه‌ن بالالار قایدا؟ اونلار قایتادان برنچی صنفکه

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کیرگه‌ن. او ییرده اوقیدرلار. 4 بالا اوز تشبثی ایله قومشوسنداغی نمونه مکتبینك ایکنچی صنفنه کیچکه‌ن. دیمه‌ك ایکی ییلدان‌بیری بو مکتبده ایکی موازی برنچی صنفده 49 طلبه اوقیدر. ایکنچی ییلی بونلارنگ 24ی یه‌کی کیلگه‌ن اوقوچیلار، قالغانی اوتکه‌ن ییلغی اوقوچی... ایمدی اوتکه‌ن ییلنك اوقوچیسندان 25 طلبه اورتادا یوق. اونلارنگ 4ی نمونه مکتبینه کیچدی. دیمه‌ك 21 یاش بالا برنچی صنفده‌ن آیریلیب مکتب کورمه‌گه‌نله‌ر قاتارینا کیرگه‌ن بولدی. ایکنچی بر دائره‌نگ مکتبله‌رنده اوقوچی 445 طلبه‌نگ 172سی برنچی ییل طلبه‌سی‌گنه بولوب، قالغان 273ی ایکنچی، اوچنچی، حتی تورتنچی ییلدان‌بیری عینی نه‌رسه‌له‌رنی تکرارلاب اوقوب اوتورغان زواللی بالالاردر. («تورکمه‌نسکایا ایسکرا» 29. 5. 36).

بو ساننی‌دا ییللارغا آیرساگز، هه‌ر ییلی 50-60 کشیلك بر دسته‌نك یوقاریداغی 21 بالا عاقبتنه معروض بولوندیغینی کوره‌سز. بودا آچیق کورسه‌تب توراد‌رکه ساویت حکومتی تورکستاندا سوادسزلقنی بتیروده‌ن بحث ایتب، ایشده اونی آرتیرماقدادر. بو یالغز بر تورکمه‌نستاننگ مرکزی عشق آباد دائره‌سینه وه یا تورکمه‌نستانغا منحصر بر نه‌رسه بولماسدان تورکستاننك هه‌ر طرفندا، بالخاصه آوول، قیشلاق مکتبله‌رنده، حاکم بر وضعیتدر. حقیقی وضعیت بو مرکزده ایکه‌ن 797، 501، 108 میگ دیگه‌ن سانلار حقندا قالای حکم بیرو کیره‌کلگی حقندا اوقوچیلاریمز اوزله‌ری اویلاب کورسونله‌ر.

سان جهتی بو قادار شبهه‌لی کورونگه‌ن ساویت مکتبینگ آزدر-کوبدر مکتب اولاراق افاده ایته‌جه‌ك معنادا معلمله‌رینگ سویه‌سی، تشکیلات اولاراق قورولوشی، درس قوراللاری وه دیگر کیره‌کلی نه‌رسه‌له‌ر بیله‌ن تأمین ایتیلگه‌نلگنده‌ن آسیلیدر، که بو جهتده یوقاریدا قیسقا نقل ایتدیگمز مثاللاردان آچیق کورونوب توراد‌ر. بونلارنگ بوتونیسی اوستنه ساویت مکتب سیاستنده‌کی «شکلچه ملی، مفهومچه پروله‌تارچا» دیگه‌ن روسلاشترما کولتور سیاستینی‌ده قویساگز، ساویت مکتبینگ

بر کتسزلگی عامله‌ری‌ده کوز آلدیگزغا کیلیب تیرالغان بولادر...

تاشبالتا

*

آذربایجان حقندا

بر آز وقتدانبه‌ری موسقوانگ «پراودا» غازیتاسی ساویت روسیاغا منسوب «ملی جمهوریتله‌ر» حقندا مقاله‌له‌ر درج ایتب کیلمه‌که‌ده‌ر. بو سیرادا «پراودا»نگ 14. 7. 36 تاریخلی ساننده آذربایجان قوموونیست فرقه‌سینك مرکز قومیته‌سی کاتبی باغیروف‌نگ آذربایجان حقندا یازغان مقاله‌سینی اوچراتدیق.

باغیروف سوزینه آذربایجاننگ طبیعی جغرافی وضعیتنده‌کی گوزه‌للك وه اونگ ییرآستی، ییر اوستنده‌کی بایلقلارینی تصویر ایتب باشلادی. طبیعی آذربایجاننگ جغرافی وضعیتنده‌کی گوزه‌للك وه طبیعتنده‌کی بایلق ایله ماقتانو نه ساویت حکومتنه وه نه‌ده اونگ باکوده‌کی مالایی باغیروفغا توشه‌در...

باغیروف طرفندان بیریلگه‌ن معلوماتغا کوره، بوکون آذربایجاندا 3 میلیوندان آرتیغراق اهالی بار. بو اهالینگ یوزده 34ی شهرله‌رده، یوزده 66سی قیشلاقدا یاشایدر. اهالینگ ملی جهتده‌ن قورولوشی قویوداغیچا کورسه‌تیله‌در: 60,2% — تورکله‌ر؛ 12,5% — ئه‌رمه‌نی؛ 12,4% — روس؛ قالغان 14,9%ی‌ده تالیش، له‌زگی، تات، گورجو وه باشقا خلقلاردر.

باغیروفقا قالسا، آذربایجان زحمتکش خلقی بولشه‌ویك روسیا انقلابینا (داها توغروسی استیلاسینا) قادارغی بوتون تاریخی تورموشینی ظلم آستنداغا کیچیرگه‌ن‌ده اونی «خلاصکار» بولشه‌ویك روسیا اوردوسی‌غنا «آزادلققا چیقارغان».

بزچه بو تنقید ایتوگه‌ده آرزیمایتورغان بولشه‌ویك ده‌موغوغلاری قورونتوسیدر.

باغیروف ساویت دورنده آذربایجان خوجالیغینگ اوسووندەن سوز آچیب ، 1913نچی ییلی 20 میگ تونغنا بولغان نەفت صنایعی استحصالاتینگ حاضردا 56 میگ تونغا چیقدیغینی سویلەیدر.

روس ایمپەریالیزمینگ آذربایجان باییلیغینی استثمار ایتوی مقایسەسی اولاراق آلنغاندا روس ایمپەریالیزمی باقیمندان بونگ بر اوسو بولغانلیغی مقرردر. (عجبا ، آذربایجاندا ملی حکومت ایش باشندا بولسا ایدی باکو نەفت استحصالاتی هیچ ترقی ایتمەسدەن 1913نچی یلغی درجەسندە توختاب قالاجاقمیدی ؟) فقط بو ییردە بحث تورك آذربایجان زحمتکش خلقی اوستندە بولغانی اوچون بو استثمار اوسووینك او زحمتکش خلققا کتیرمەکدە بولوندیغی فائدەسندەن برنەرسە کورسەتو کیرەك ایدی. بو کون نەفت استحصالاتی 3 کرەگە یاقین آرتدیغی حالدا ، آذربایجان زحمتکش خلقینك اوز کوندەلك احتیاجی اوچون کیرەکلی نەفت محصولاتی تاپا آلمای اوتوردیغی هیچ کیمدەن یاشیرین ایمەس. بو اوسودەن آذربایجان زحمتکش خلقی حسابینە ، ساویت روسیا استیلاسینگ 15 ییللیغینی بایرام ایتکەندە ستالین-مولوتوف طرفدان یوللانغان تبریك تیلغرامندا کورسەتیلدیگی کبی «بوتون سوسیالیست ساویت جمهوریتلەری اتفاقینگ آذربایجان قارا آلتونی-نەفتی ایلە یاشاماقدا بولغانلیغی ایلە غرورلانو»دان باشقا بر نەرسەدە توشمەیدر.

باغیروف آذربایجانگ تورلو بایلقلاریندان فائدەلەنونگ اوسکەنلگینی ، آذربایجاندا تورلو جنسدەن صنایع قورولدیغینی سویلەب ماقتانادر. فقط او بو اوسو ، یەگی قورواولارنگ آذربایجان خلقی تورموشینا نە کبی فائدە کتیردیگینی بر نیچەگنە سوز بیلەن بولسادا سویلەمەیدر. ذاتاً او بو جهتکە کیرەدە آلماس... چونکە بو صورتدە بو استثمارنگ کیگەیووی ، صنایع قورولووی ایلە باغلانغان روس مهاجری مسئلەسینكدە آچیلیب کیتووی احتمالی باردر.

مثلا نەفت استحصالاتی 3 دفعە آرتمش ، او استحصالات قولندا ایشلەگەن آذربایجان تورك خلقی ایشچیسی نە قادار آرتمشدر ، اونگ

تورموشی قالای قورولمشدر ؟ دیگەن سورغوغا نە باغیروف وە نەدە باشقا بر ساویت مالایی یاناشادر...

باغیروف «آذربایجان قیشلاق خوجالیغینگ اساس ایکینی یاختادر» دیدر. بودا اونگ مسئلەنی تورك آذربایجان زحمتکش خلقی باقیمندان ایمەس ، روس ایمپەریالیزمی ، روس صنایعینگ خام مال بیلەن تأمین ایتیلووی باقیمندانغنا کوردیگینی کورسەتمەکدەدر. باغیروف آراس ، کور نهرلەری حوضەلەرندە 160 میگ هەکتار ییر سوغاریلدیغینی سویلەیدر. فقط بو ییردەن آذربایجان تورکلەری اوچون فائدەلەنو ایشینگ قالای قویولدیغینی سویلەمەیدر...

باغیروفقا کورە ، آذربایجان قیشلاق خوجالیغینگ ایکنچی مهم تارماغی مالدارلقدر. او مال باشینگ یالغز 1935نچی یلی آت — یوزدە 6,7 ، قارا مال یوزدە 13,2 ، قوی-ایچکی یوزدە 24,8 ، تونغوز یوزدە 23,2 آرتدیغینی سویلەیدر. بو آرتو طبیعی 1934نچی یلغا نسبتاًدر. باغیروف بونی‌دا نەفت استحصالاتندا ایشلەدیکی کبی 1913نچی ییل ایلەدە مقایسە ایتب کیچمەلی ایدی.

کولتور ساحەسنداغی ساویت حکومتی یوتوغینگ ایگ مهمی آذربایجاندا تالیش ، کورد ، یاخور ، اودین وە باشقا «کیچیك ملتلەر» یازی تیلینی توزوب ، اولارغا اوز تیللەرندە یازو بیریلگەنلگی وە آذربایجاندا یاشاوچی خلقلار اوچون 15 تیلدە مکتب قورولغانلیغی ایمش.

ایگ بویوك یوتوقدا روس قلاسیکەرلەری اثرلەری ایلە «مارقسیزم داهیلەری» مارقس ، ئەنگەلس ، لەنین ، ستالین اثرلەرینگ آذری تورکچەسینە ترجمە ایتیلیب کیگ خلق کتلەسی ایچینە تارقاتیلغانلیغی ایمش.

بو نقطەدا آچیق کورسەتب تورادر ، کە باغیروف قویدیغی مسئلەنگ هیچ بر نقطەسینی تمثیل ایتمەك ایستەدیکی آذربایجان تورك زحمتکش خلقی باقیمندان کورمەیدر...

بالتابای

*

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بين الملل وضعيت

بالخاصه آوروپادا سوك درجه قاريشيب كيتدى. بر ييرده، تورلو دولتلەر آراسندا چيقغان آغيرلقلارنى كوچله بتيريب، بر آگلاشما قيليب اولگورمەيچه ايكنچى ياقدان باشقا آغيرلق چيقيب تورادر. بونلارنك بوتونيسى آوروپا سياستنده ساغلام توشونجه وه انصاف حاكم بولماغاندان چيقيب تورادر...

1) ايتاليا-حبشستان تارتيشماسى زهرلى ايشيغيله آوروپا سياسى افقلارينى بر داها يارتيدى. جمعيت نظامنامەسينك روح وه متنى طلبينه اساساً ايتاليا حبشستانغا هجوم ايتكەنلك ايله عيبلەنيب، اقتصادى جزاغا تابع تولغان ايدى. بو حركتدەن روحلانيب حبشستان كوچلو ايتالياغا قارشى غير مساوى كورەشكه كيردى وه يەگيليب چيقدى. حبشستاننك يارميسندان آرتيغى ايتاليا قولندا. حبشستان ايمپەراتورى مملكتينى تاشلاب چيقدى. ايتاليا حبشستاننى اوز مستملكەسى ديب اعلان ايتدى وه ايتاليا قرالى حبشستان ايمپەراتورى ديب آتالدى. غايت نازيك بر وضعيت توغدى. ايتاليا ديكتاتورى موسسولينى، اوزينك ملتلەر جمعيتى ايشينه قاتناشووينى يەنەده توغروراق، آچيقراق قيليب ئەيتكەندە فرانسا وه اونگله متفق دولتلەر بيلەن برگەلەشيب ايشلەشووينى ملتلەر جمعيتى طرفدان حبشستاننك ايتاليا طرفدان ضبط ايتيليشينى تانيلووى شرطيله باغلادى. بو ايسه ملتلەر جمعيتينك داها اوزى طرفدان حقسز ديب اعلان ايتلگەن نەرسەنى توغرو تاپو وه ملتلەر جمعيتى اعضالارى طرفدان تكرار-تكرار سويلەنه ياتقان «بولونمەس عمومى صلح»، «عمومى تينچلق» كبى آندلارنى‌دا هواغا اوچوروب يوبارو ديمەك بولور ايدى. اونگچونده عملى بر معنا افاده ايتمەسەده، قوروق سوزدەگنه بولسادا، حبشستان «حقينى» ياقلاو ملتلەر جمعيتى پرەنسيپينى ياقلاو بولوب چيقدى. فقط ايتاليا ملتلەر جمعيتى ايشلەرينه فعلا قاتناشماديقچا بوكونكى وضعيتده بعضيلار اوچون اڭ مهم سانالغان اورتا آوروپادا آلمان نفوذينه قارشى پروژەلەر قولاغان بولادر.

بو آغير وضعيتدەن قالاى چيقيب بولادر؟ فرانسا خارجيه نظارتى ناشر افكارى «تاڭ» („Le Temps“) «امر واقع»نى قبول ايتيش يولينى توصيه ايتدى (*). 22 سەنتابردە توپلانغان ملتلەر جمعيتى مەنه شو استقامتده حاضرلاندى. شو ييردە بر نقطەنى‌دا قيد ايتيب اوتوش كيرەك، كه بوكونكى فرانسا حكومتنده، اوزلەرى ايش باشينا كيلگونچه، حبشستاننك ايتاليا طرفدان استيلا ايتيليشينى قطعياً قبول ايتمەسلكنى، حتى حبشستان مسئلەسى اوستونده ايتاليا بيلەن سياسى مناسبتنى اوزوشنى‌دا طلب ايتيب كيلگەن كشيلەر اوتورادرلار. ملتلەر جمعيتى باش كاتبى اينگلتەره وه فرانسا حكومتلەرى ايله آگلاشقاندان سوك، روماغا باريب موسسولينى‌غا حبشستان نمايندەلەرينى مجلسكه قويماسلق وعدينى بيريب كيلدى. موسسولينى‌ده بو شرط آستندا ملتلەر جمعيتى ايشلەرينه قاتناشماقچى بولدى. ملتلەر جمعيتى توپلانيشى آچيلدى. فرانسا وه اينگلتەره حكومتلەرى ايله آگلاشما سوگندا ياسالغان بو پروژه سوغا توشوب كيتدى. ملتلەر جمعيتنه كيلگەن نمايندەلەر ماندااتلارينى تيكشيروچى قوميسيون، اوزون وه زختلى مذاكرەدەن سوك، حبشستان مملەرى مسئلەسينى پيشونى ملتلەر جمعيتينك عمومى توپلانشينا حواله ايتدى. اورتا وه كيچيك دولتلەر بويوكلەر (يعنى فرانسه وه اينگلتەره)نك جمعيت نظامنامەسى اساسلارينى آياق آستينا آلولارينا قارشى عصيان كوتەرديلەر. اينگلتەره هم فرانسا باشداغى پلانلاردان وازكيچو مجبوريتنده قالديلاردا باشقالار ايله برلكده حبشستان مملەرينك بو سفركى توپلانتيغا قاتناشو حقلارينى تانوغا قول كوتەرديلەر. طبيعى بو نهايت‌النهايه ملتلەر جمعيتينك، حبشستاننك ايتاليا طرفدان استيلا ايتيلگەنلگينى تانياجاغينا مانع بولالمايدر. اورتا وه كيچيك دولتلەرنك فرانسا وه اينگلتەره طلبلەرينه قارشى توروالارى‌دا اوزون چيكه آلماس.

ايتاليا-حبشستان حادثەسى اوزى كورسەتدى، كه بويوك دولتلەرنك وعدلەرينه، اونلارنك ملتلەر جمعيتى پرەنسيپلەرينك «قدسيتينى» مدافعه-

(*) „Les difficultés qui existent du côté italien peuvent être surmontées, car la diplomatie ne manque pas de ressources lorsqu'il s'agit de régler, en menageant toutes les susceptibilités, une situation de fait sur laquelle il n'y a plus à revenir.“ („Le Temps“ 17. IX. 1936.)

چی بولوب قالا باراتورغانلارینا کوب اینانو یاراماپدر. بونکله برابر ایتالیانک کوچی اوسوب باراادر. ایتالیا ملتلەر جمعیتی بیلەن اینگلتەرە-فرانسا بلوقدان نە قادار اوزاقلاشدیقچا او قادار آلمانیا بیلەن سیقیلاشماقدادر. اورتا وە کیچیك دولتلەردە نهایت حبشستاننک ایتالیا طرفدان استیلا ایتیلگەنلگی، یعنی جمعیت نظامنامەسی احکامینە قارشی کوچلینک حقینی تانیماق مجبوریتندە قالاجاقلاردر. اورتا وە کیچیك دولتلەرنك بوندای حرکتنە قیزماقدا حقسزلق بولور ایدی.

2) ایتالیا ملتلەر جمعیتینک بو سفرکی توپلانتیسی ایشلەرینە قاتناشودان باش تارتدی. 19نچی اوقتوبردە توپلانووی اویلەنگەن «لوقارنو»غا مربوط بیش دولت، یعنی اینگلتەرە، فرانسا، بەلجیقا، آلمانیا هەم ایتالیا توپلانیشی وقتندا ییغیلا آلاجاقمی؟ فرانسا بو قونفرانسقا ساویت روسیانی قاتناشترونی اویلەگەن ایدی. ساویت روسیانی غربی آوروپا ایشلەرینە قاتناشتروغا قارشی بولوب کیلە یاتقان آلمانیا بوگادا قارشی توردی. ایتالیا آلمانیانک قاتناشوویسز «لوقارنو دولتلەری» توپلانووینک فائدەسز ایکەنینی بیلدیردی. ایمدی ملتلەر جمعیتی طرفدان حبشستان ممثللەری حقی تانیلغاندان سوڭ ایتالیانک لوقارنو دولتلەری توپلانشینا بارمای قالیشیدا محتملدر. ایتالیا قارشیسندا قیلنغان بوتون تعظیملەر وە حبشستان حسابینا اوگا قیلنغان بوتون گذشتلەر بوتونیسی اونی مەنە شو «لوقارنو دولتلەری» توپلانشینا کتیرە بیلمەك وە اونی آلمانیا بیلەن یاقینلاشیب کیتوگە قویماسلق اوچوندر.

3) آوروپانک یەگی قومبیناسیونلاری چیزیقلاری قطعیلەشمەکدەدر. ایمدیگەچە بوتون بویوك دولتلەرنی قارشیلقلی یاردەم معاهدەسیلە باغلاشترماق پلانی حاکم ایدی. بو قومبیناسیوننک ایگەسی فرانسا اوچون اتفاق «اوزی ایستەگەن تقدیردە آلمانیا ایلە برلکدە، ایستەمەگەن تقدیردە آلمانیاسز» توزولەجەك بو اتفاقغا ساویت روسیانک کیرەجەکی مقرر وە لازم سانالار ایدی. مسئلە بو معاهدەگە اینگلتەرەنی تارتا بیلمەك اطرافندا توختاغان ایدی. اینگلتەرەنک قطعی وضعیتی بیلگیلی بولماغانلیغی اوچون

بو حقدا تورلو شایعەلاردا تارقالماقدا ایدی. ایمدی بوندای تورلو تخمینلەرگە نهایت بیریلدی. اینگلتەرە خارجیە ناظری ملتلەر جمعیتی منبرندەن اوز حکومتینك غربی آوروپا اوچون‌گنە بوندای تدافعی اتفاق مذاکرەسنە روسیا فائدەسیگە اوز اوستیگە هیچ بر «وظیفە» آلماق ایستەمەیدر. فرانسانک حاضر بولغانلیغینی آچیق قیلیب سویلەب بیردی. اینگلیز مینستری سوزینک مظمونی غایتدە آچیقدر — اینگلتەرە شرقی آوروپادا بولاووی محتمل حادثاتغا قاتناشماق ایستەمەیدر. باشقاچاراق قیلیب ئەیتکەندە اینگلتەرە هەر قاندای بر دولت ایلە ساویت روسیا آراسندا بر حادثە چیقا قالسا اینگلتەرە روسیا فائدەسیگە اوز اوستیگە هیچ بر «وظیفە» آلماق ایستەمەیدر. فرانسانک وضعیتی بوندای ایمەس. سابق ناظر پول بونکورنک فرانسا مجلس اعیانیدە سویلەدیگنچە، آلمانیا طرفدان ساویت روسیاغا هجوم بولغان تقدیردە فرانسا-ساویت معاهدەسی بویونچا فرانسا آلمانیاغا قارشی چیقشقا مجبوردر. (پاریس غازیتاسی „Gringoire“نک 26. 6. وە 4. 9. 36 تاریخلی نسخەلارینا باقیلسین). فرانسا حکومتینە یاقین دائرەلەردە اینگلیز مینستری سوزی بویوك تأثیر قالدیرمشدر.

اینگلیز تیشقی ایشلەر ناظرینك ملتلەر جمعیتی نظامنامەسینی وەرسای معاهدەسندەن آیرونی تکلیف ایتکەن سوزی بلکە داها مهم ایدی. ملتلەر جمعیتی نظامنامەسی وەرسای معاهدەسینك ایلك قسمی (1-26 مادەلەری)ندەن عبارتدر. شونکچوندە وەرسای معاهدەسینك بعضی دولتلەرگە کوچلەب آرقالاتدیغی وظیفە ملتلەر جمعیتیگە قارشی سربستچە قبول ایتیلگەن وظیفە دیمەك بولادر. ملتلەر جمعیتینک قورواووی مراسمی وثائقندا ایسە جمعیتکە کیرگەن بوتون دولتلەر تینک حقوقلو اعضا سانالماقدادر. بز شو نقطەدا حاضردە «ملتلەر جمعیتینک مدافعەسی» وەرسای معاهدەسینک مقدسلگی طرفداری بولوب آلغان بولشەویکلەرنك شو وەرسای معاهدەسی حقنداغی حکملەرینی کتیریب اوتسەك هیچ کمسەنک کوڭلینە تیککەن وە منفعتنە توقونغان بولماسمز دیب اویلایمز. مثلاً ساویت خارجی قومیساریاتی طرفدان نشر ایتیلگەن «وەر-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ساى» نام بر كتابده موقت بين‌الملل سياست تركيبى منفعتلارى اوچون‌گنه بيچيلگەن محبوس كييمى („арестантский халат“) «وەرساى معاهدەسى چوروب ، او يير ، بو ييرلەرندەن ييرتيليب بارا ياتوبدر» ديلگەن(*).

سوز آراسندا شونى‌دا قيد ايتب كيتەيليك ، كه اينگلتەره تيشقى ايشلەر ناظرى طرفندان سويلەنگەن هەر ايكى نطقداكي ، يالغز غربى آوروپادا قارشيلقلى ياردەم معاهدەلەرينى ياساو هەم ملتلەر جمعيتى نظامنامەسينى وەرساى معاهدەسندەن آيرو ، فكرلەرى آلمان سياستى يولى اوستندە ياتادر. طبيعى بوندان اينگلتەره ايله آلمانيا آراسندا بر آڭلاشما بارليغى فكرينه كيليب بولمايدر... فقط آيدين بولغان بر نقطه بولسا اودا بوكون آوروپانى تينچالتو يولنداغى ايگ مهم مسئلەلەردە اينگلتەره قاراشينگ آلمانيا وضعيتنه ياقين تورادرغانلغيدر.

4) اسپانيا وطنداش سوغوشلارى باشلانغانغا مەنه ايمدى اوچ آيدان آرتيب بارادر. (سوغوش 19نچى ايبولده باشلانغان ايدى). اسپانيا وطنداش سوغوشلارندا حتى روسياداغى وطنداش سوغوشلارندان‌دا شدتلى حركتلەر ، صحنەلەر كورولمه كدەدر... بو ييردەكى سوغوشلارنى روسياداغندان آيراتورغان نقطه يالغز اسپانيول خلقينگ قاراقتەرندەن توغاتورغان عامللەرگنه ايمەس؛ حكومت طرفدارلارى هەم عصيانچى كوچلەرنگ مفكوره فرقلارى‌دا اوگا كوب‌گنه تأثير ايتەدر. بر طرفدا قومونيست ، آنارشيستلەر نفوذى ، ايكنچى طرفدا ايسه فاشيزم تأثيرى حاكمدر. بوكون اسپانيادا كيچيك مقياسدا بوكونكى آوروپادا قارشى قارشيغا تورغان قومونيزم وه فاشيزم كورەشى بارادر ديمەك ممكندر. اسپانيا وطنداش سوغوشلارينك بردەن بره بين‌الملل بر حادثه اهميتينى آليب كيتووى ، تورلو مملكتلەردە ، تورلو سياسى دائرەلەردە بو قادار بويوك هيجان توغديريغينينگ سببى‌دە بودر.

(*) „Под напором множества центробежных сил арестантский халат Версальского мира, скроенный в угоду чисто временной комбинации международных сил, треснул по швам и то и дело лопается то в одном, то в другом месте“. („Версаль“. Изд. Литиздата НКИД, Москва, 1925).

بو كورەشدە سوسياليست ، قومونيست ، آنارشيستلەرمى ، يوقسا فاشيستلەرمى قازاناجاق؟ آوروپادا كوب‌گنه نەرسەلەر بو سورغونگ جوابندان آسيليدر. اگردە اسپانيادا ساويت حكومتى قورواوب قالسا (بوكونكى مادريد حكومتى طرفى قازانيب چيقسا اسپانيادا ساويت حكومتى بولوب كيتووى ممكندر.) بوتون ايبەريا ياريم آطەسى (اسپانيا هەم پورتەكيز برلكدە)نگ ساويتلەشيب كيتووى تهلكەسى بار... سوللاشيب بارا ياتقان فرانسانك يانداغى ساويت اسپانياسى آلمانيا بيلەن ايتاليانى قايغيرتماى قالمايدر. حتى بەلجيقا هەم اينگلتەرەدە اوبلا گقراب قالسا كيرەك. اسپانيا عصيانچيلارينك ايتاليا هەم آلمانيا طرفندان معنوى (حتى مادى) ياردەم كورديكلەرى مسئلەسى بوندان چيقادر. اسپانيادا فاشيزمنگ قازانووى ايسه فرانسانى فاشيست اسپانيا ايله ايتاليا وه ناسيونال سوسياليست آلمانيا آراسندا قالديرادر. فرانسا ، بالخاصه اونگ سول سياسى دائرەلەرى ، بو وضعيتدەن قورقادرلار. اسپانيا مادريد حكومتى طرفينگ فرانسادان معنوى (حتى مادى) ياردەم كورديگى مسئلەسى‌دە بو نقطەدان توغادر.

اسپانيا حادثەلەرينگ آوروپا اوچون تهلكەلى بولوب كورونوشى‌دە مەنه بوندان چيقادر.

ملت يولباشچيلاريغا بر مراجعت

هندستاننك بومباى شهرندەن توركستانلى اعظم هاشمى افندى طرفندان باشقارمامزغا «ملت يولباشچيلاريغا بر مراجعت» باشلقلى اوزون بر يازو يوللانمشدر. بز بو مراجعت حقنداغى اوز فكريمزنى مجموعەمزنگ كيلەجەك سانندا بيلديرەجه كمز. ايمديلك اونگ توركستان مهاجرلەريگه عائد قسمينى بر آز قيسقارتيب كتيرمه كدەمز:

«روس قيزيل استبداديدەن قيسيليب ، عزيز يورتيدان مجبورى وداعلاشيب چيققان توركستانليلارنگ بر قانچا ميگى قوشنومز آفغانستاندادرلار. بولارنگ بر قانچاسيله ياقيندان كوروشوب دردلەشدم. آفغان مأمورلارى بيلەن‌دە كوروشوب سويلەشدم. معاملەلەريدەن ممنون قالدم. قرال حضرتلەرينك مذهبى ياقينليغمز يوزەسيدەن بزنگ توركستان مهاجرلەريگه

خیرخواهانە حسیاتدە ایکەنلکلەرینی ایشیتیب کوب قووانیب ، الله بختیار ایتسین دیب دعالار ایتدیك.

هندستان غازیتالاری ایرانغا سیغینغان تورکستان مهاجرلەرینگ 50 میڭگە یتیشکەنینی یازدیلار... قیزیل موسقوانی وە قوممونیستلەرنی یاقلاب یازوچی بر هندستان غازیتاسی حجازداغی تورکستانلی حاجیلەرنی 23 میڭ 5 یوز 35 دیب یازغاندا ، هندستانداغی «تورکستان مهاجرلەری بیرلگی» طرفندان «اولار حاجی ایمەس ، مهاجرلەردر ، روسیا اسارتندە‌کی مسلمانلارغا دین شعاری منع قیلنغان» دیب مقابلە ایتلدی...

مهاجرلەریمزنك بعضی حرکاتی ملی تهلکەلەرنی سیزدیرتەبە کدەدر. اگر مهاجرلەرنك بعضیلاریدان «نە یردەن وە قایسی ملتدەن سز ؟» دیب سوراساڭز ، پاسپورتلاریغا قاراب توروب اوزلەرینی آفغانی ، چینی ، ایرانی یاکە عربگە نسبت بیریب قویادرلار. بز بولارغا عیب قویماقچی ایمەس‌مز. بلکە پریشانلقلارینی آیتماقچیمز.

حجازدا صابر قاری ، عبدالله موسی ، یوسف خان وە شولارغا اوخشاغانلار بولشەویک ایلچیسینگ آشینی آشاغانلار. بو یوزدەن مهاجرلەر اورتاسیدا اختلاف بولغان وە بول آش بزگە حلالمی ، حرامی ؟ دیگەن سوراقلار قویولغان. مهاجرلەر برلگی مرکزی تامانیدان حراملغی ، حتی سفارتکە بارغان وجدانسزلار برلە سویلەشوننگ هەم مهاجرلەرنك دین وە ملی ناموسیغا خلافلغینی بیلدیروچی عربچا فتوا باستریلیب حجازغا یوباریلغان وە مکە ، مدینە دیوارلاریغا یاپیشتریلغان. مهاجرلەر بو فتوانی اوقوب ، اول خائنلەرنگ تیلینی قیسغانلار.

عرب أولکەلەریدە ، آفریقا ساحللاریدا ، هندستاندا چاچیلیب یورگەن میڭلەرچە تورکستانلی مهاجرلەر بار. بولارنگ مالی وضعیتی سوك درجەدە آغیر. اینگلتەرە مستملکەلەریدە یاشاوچی یهودی وە روس مهاجرلەرینگ تورموشی تورکستاندان قاچیب بو طرفلارغا یایلغان بزنگ تورك مهاجرلەری تورموشندان کوب یوقاریدر. اینگلتەرە مستملکەلەریدە روسلارغا معاش بار. اولارغا رسمی خدمتلەر بیریلگەن. سوزلەریدە کیسکین.

فقط هندستاندا عصرلارچا حکمرانلق قیلغان ، مدنیت أورگەتکەن تورکستان اولادی کوچەلەردە یاتیب تهلکەلەرگە معروض قالماقدا... تورکستان مهاجرلەرینی بوندای یاراماس حاللاردان قوتقارو کیرەك. اولارنگ وضعیتینی توزەتو وە پریشانلقنی یوقاتو چارەلەرینی کورو اوچون آسیادا عمومی بر قونغرە یاسالسا... موندان اولوغ بر حرکتکە کیرمەسدەن اول بر حکومتنك توجهی قازانیلسا... الحمد لله بزنگ خلقدان هیچ بر دولت وە هیچ بر ملت نفرتلەنگەن ایمەس. دولتلەرگە انسانلق نامیغا مراجعت ایتلسە ، شوندای قورقولو مرحلەمزدە بزلەرگە آچینوچی وە آغیر تورموشیمزنی قولایلاشتروچی تاپیلیب قالار میکەن؟ دیب امید ایتەمز.

بو مراجعتنی تورکستان شرفینی ، تورك ناموسینی حمایە اوچون بولشەویك روس رەژیمیگە قارشی مجادلە یورگوزمەکدە بولغان ایمانلی ، وجدانلی ملتداشلاریمنك جدی مطالعەلارینا تقدیم ایتەمەن.»

اعظم هاشمی ، بومبای.

قافقاسیا ، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی مرکزلەرندەن

اوتکەن یللار کبی بو یل هەم قافقاسیا ، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی ملتلەر جمعیتی عمومی قورولتایینا ، تمثیل ایتدیکلەری خلقلار نامندان ، 25نچی سەنتابردە بر میموراندوم تاپشیردی.

قافقاسیا وکیللەری ، تورکستان ملی برلگی ممثلی باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیك .وە اوقراینا وکیلی طرفلارندان امضالانغان بو میموراندومدا تورکستان ، قافقاسیا وە اوقراینا کبی بویوك أولکەلەر اجنبی تضییقی آستندا توردوقچا آوروپانگ شرقی قسمندا هیچ بر زمان صلح هواسی ایسمەیەجەگینە بوتون ملتلەر جمعیتی نظر دقتی تارتیلمشدر. میموراندومدا تورکستان ، قافقاسیا وە اوقراینا خلقلارینگ یللاردانبرلی یوروتوب کیلە یاتقان ملی قورتولوش مجادلەلەرینی تام ملی بر موفقیت قازانمادیقچا توختاتمایاجاقلاری آیریچا قید ایتلمشدر.

دوستلق قومیتەسینك بو میموراندومی فرانسا وە آلمانیا رادیو ستاسیونلاری طرفندان بوتون دنیاغا تارقاتیلدی وە اونگ متنی اسویچرە ، لهستان ، مجارستان وە ایتالیا غازیتالارندا باسیلیب چیقدی .

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«ملی شعبه» دیب یوروتولغان قسملاردا ایسه درسلەر یا ترجمه ایتیلو طریقندا وه یاده کیزه‌گی قادار علمی حاضرلیغی بولماغان کشیلەر طرفدان بیریلەدر. بیرلی خلقدان اوقوتوچیلار قادروسی اهمیتسز درجەده آزدر. («پراودا ووستوکا» 36 .4 .1).

بناسز مکتب، یوزده یوز سوادلی خلق(؟!)

آقتوبەده چیقاتورغان «سوسیالدی جول» غازیتاسینگ «مکتب سالو وه توزەتو یوموشنداغی کەرەناولق یوقاتیلسین» باشلوقلی بر ستونده قویوداغی معلوماتلارنی اوچراتدیق.

غازیتانك تابین آودانی مخبری «قورولوش یوموشی آرتدا قالدی» سرلوحەلی یازیسندا مکتب سالو، تعمیر ایتو ایشینگ آستا بارا یاتقانینی حکایه ایتب کیلیب «آودان باشقارماسی مکتبلەردەکی قورولوش ایشینی آشیقترماسا یەگی اوقو ییلندا مکتبلەرنگ یورتسز قالووی شبهەسز» دیب بتیرەدر. قوستانای مخبری اوز یازیسینا «مکتب یەگی اوقو ییلینا بیتەتن ایمەس» دیگەن باشلوق بیرەدر. ایرغز مخبری «مکتب غمن قاچان اویلایدی» دیب یازادر. چالقار مخبری ایسه «4 ییلدان‌بیری کەرەگەسی‌ده قالانب بولغان یوق» دیدر.

مەنه بو مثاللار قازاغستاندا مکتب بناسی مسئلەسینگ قاندای فجیع وضعیتده ایکەنینی آچیق کورسەتسه کیرەك.

بر اوتونچ

شرقی توراکستان ملی قورتولوش مجادلەسیگه مەنگ ایله برگه قاتناشغان آرقاداشلارنگ بعضیلاری ساغ قالمش وه بعضیلاری بولشەویکلەرله قهرمانچا چارپیشاراق شهید توشمشلەردر. سلامت قالغانلار وه تیشقی أولکەلەرگه سیغینغانلارنگ شو هجران کونلەرنده قای یرده ایکەنلکلەرینی مەنگه خبر بیریشلەرینی اوتونوب قارداشلق سلامیله

شرقی تورکستان سابق ملی حکومتی اعضاسندان
سلطان بیك بختیار بیك

آدرەس: استانبول، سلطان احمد، محمد پاشا یوقوشی نومرو 40.

Sultan Baytiyar
Istanbul, Sultan Ahmet Mehmet paşa yukuşu No. 40

تاتارستان وه باشقردستان مختار جمهوریتلەری قانون اساسیسی

«ایزوەستیا» غازیتاسینگ 15 وه 27نچی سەنتابر سانلارندا باسیلیب چیققان تاتارستان اجرا قومیتەسی باشلوغی بایچورین ایله باشقردستان اجرا قومیتەسی رئیسی افضل طاهروف مقالەلەرندەن، معلومیمز بولغان ساویتلەر اتفاقی قانون اساسیسینا تایانیلاراق، ایدیل-اورال أولکەسینگ بو ایکی «جمهوریتی» اوچون قانون اساسیلار حاضرلانماقدا ایکەنلگی آگلاشیلماقدادر.

موسقوا بولشەویکلەری طرفدان کورسەتیلیب، چیزیلیب بیریلگەن یول بیلەن توزوله یاتقان تاتارستان وه باشقردستان قانون اساسی لارینگ نتیجەسینی آلدان بیلگیلەو قیین ایمەسدر. تاتار وه باشقرد تورکلەرینی بربریگه «یات خلق»، اولارنی «آزچیلق»، «کوپچیلك» دیب کورسەتیب، هەر ایکی تورك اوروغینیدا روسلار بیلەن «برادرلەشتریب» قویماقچیلار.

پاریس کورگەزمەسیگه قاندای حاضرلاق کورولمەکدە؟

موسقوا غازیتالارینك تاشکند، عشق‌آباد وه آلما-آتادان آلیب تاراتدیغی خبرلەرگه کوره، 1937نچی ییل یازدا پاریسده آچیلاجاق عموم دنیا سەرگیسینه کتیریب کورسەتو اوچون تورکستان ییرلی صنعت تموەنەلەری حاضرلانماقدادر. مثلا اوزبیك تورکلەری اوستالاری تورلو جنس ایدیشلەر، ایپەك وه یاغاچ بویوملاری ایشلەمەکدەلەر. مشهور اوستا ضیا قاری 5 دانه اویما یاغاچ پرده ایشلەمەکده ایمش. تورکمەن وه قازاق تورکلەری گیلەمچی خاتونلاری‌دا بوتون دنیاچا مشهور تورکستان گیلەمەلەری توقوماقدا ایمشلەر. «ایزوەستیا» ایله «پراودا»نگ (23. 9. 36) یازدیقلارینا کوره بو کیلەملەر ستالین، ووروشیلوف، ماقسیم گورکی، پوشکین وه فرانسز ادیبلەرندەن آنری باربیوس وه رومەن رولان کبی یات عنصرلارنك سیمالاریله بیزەلەجەکدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Octobre 1936 (Le Jeune Turkestan) No. 83

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

«تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» نشریاتی

شو ییل باشندا استانبولداغی «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» سالوندا قوجا اوغلی عثمان بیك طرفندان «تورکستان» موضوعندا اوقولغان معروضە «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» تامانندان کتابچا حالندا باستریلمشدر. 12 بیتلك بو کتابچانگ سوڭیدا تورکستان خریطەسی بار.

*

دهلیدە چیقاریلماقدا بولغان «صدای مهاجرین» نام آیلق مجموعەنگ شو ییلغی مای وە ایون نسخەلاری، یعنی 2نچی وە 3نچی سانلاری، باشقارمامزغا کیلدی.

*

«تورکستان تورك گەنچلەر برلگی»نگ ییل دونومی بایرامی

بیلدیریلدیگینە کورە، استانبولداغی «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی»نگ 9نچی ییل دونومیدە شو آینگ 4ندە اوتکەن ییللارداغی کبی مراسملە قارشیلانمشدر. مراسمگە استانبولدا یاشاوچی تورکستانلیلار ایلە صمیمی دائرەلەرنگ یوکسەك شخصیتلەرندەن قاتناشمشلاردر. بایرام پەك صمیمی هوا ایچندە کوب باقیملی کیچمیش وە قاتناشوچیلارنی کوب سیوینترمشدر.

مجموعەمزغا تیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France